

“BU ÇALIŞMAYI ‘PUBLISH’ EDELİM”: PLAZA DEĞİŞKESİ BAĞLAMINDA GERÇEKLEŞEN DİL İDEOLOJİLERİ

Emre YAĞLI*

Öz: Toplumsal alanda “plaza dili” ya da “plaza konuşması” kavramları ile ifade edilen plaza değişkesi, Türkiye’de 1990’lardan bu yana benimsenen neoliberal politikaların bir sonucu olarak ortaya çıkan bir konuşma biçimidir. Büyük şehirlerde bulunan ve ulus aşırı ticaretle ilgilenen çok uluslu şirketlerde çalışan bireylerce sergilenen bu konuşma biçimi, son yıllarda yoğun biçimde görünürlük kazanmıştır. Plaza değişkesinin sahip olduğu bu görünürlük, bu değişkeye yönelik çeşitli görüşleri ve değerlendirmeleri beraberinde getirmiştir. Bu çalışma, bireylerin plaza değişkesine yönelik sunduğu değerlendirmeleri dil ideolojisi kavramıyla ele almakta ve plaza değişkesine yönelik sergilenen dil ideolojilerine açıklama getirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışma, Ekşi Sözlük’te bireylerin plaza değişkesine yönelik yaptığı değerlendirmelere odaklanmakta, bu değerlendirmeleri toplumsal-göstergesel bir yaklaşımla incelemekte ve ortaya çıkan dil ideolojilerinin oluşumuna açıklama getirmektedir. Çalışmanın en temel bulgusu, plaza değişkesi bağlamında ortaya çıkan dil ideolojilerinin, erken Cumhuriyet döneminde dil ve eğitim alanlarında gerçekleştirilen yenilik hareketleriyle içsel bir bağlantıya sahip olduğudur. Bununla birlikte çalışma, dil ideolojilerinin bireylerin farklı ilgileri, çıkarları ve farkındalık düzeyleri çerçevesinde çeşitlilik gösterdiğini bulgulamıştır.

Anahtar Sözcükler: Plaza değişkesi, dil ideolojisi, Dil Devrimi, belirtisellik.

‘Let’s publish this article’: Language Ideologies in the Context of Plaza Variety

Abstract: The plaza variety, also known as “plaza language” and “plaza speech” in social contexts, is a speech style that has emerged as a result of the neoliberal policies implemented in Turkey since the 1990s. This style is commonly observed among individuals working in multinational companies engaged in global trade in major cities and has gained significant attention in recent years. This increased visibility has led to various opinions and assessments of this speech style. Therefore, this study aims to analyse individuals’ perceptions of the plaza variety through the concept of language ideology and to clarify the language ideologies associated with this speech style. The study focuses on the assessments made by individuals on Ekşi Sözlük regarding the plaza variety, examining these assessments from a socio-semiotic perspective and explaining the development of the emerging language ideologies. The main finding of the study is that the language ideologies related to the plaza variety are closely linked to the language and educational reforms of the early Republican period. Moreover, the study has identified that language ideologies differ based on individuals’ varying interests, concerns, and levels of awareness.

Keywords: Plaza variety, language ideology, Language Reform, indexicality.

Giriş

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dilbilimi Bölümü, Ankara /Türkiye, E-posta: yagli@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1044-9018

Toplumsal alanda *plaza dili* ya da *plaza konuşması* kavramları ile ifade edilen *plaza değişkesi*, neoliberal politikaların sonucu olarak ortaya çıkan, büyük şehirlerdeki çok uluslu şirketlerde çalışan bireylerce sergilenen, Türkçe ve İngilizce sözcüklerin bir arada kullanıldığı bir konuşma biçimidir. Bu gözlem, plaza değişkesine yönelik farkındalığı ve çeşitli görüşleri de beraberinde getirmektedir. *Dil ideolojisi* (İng. language ideology) kavramıyla ifade edilen bu görüşler, ahlaki ve politik güdüler doğrultusunda bir dile ya da dil değişkesine yönelik sergilenen sosyokültürel inanışlar olarak tanımlanmaktadır (Irvine, 1989, s. 225). Bu çalışma, plaza değişkesine yönelik bireylerin sergilediği yargıların dil ideolojisinin bir ürünü olduğunu öne sürmekte ve bu ideolojileri açıklamayı amaçlamaktadır. Plaza değişkesi ve dil ideolojisi kavramsal arka planını benimseyen çalışma, bireylerin *Ekşi Sözlük*’te plaza değişkesine yönelik yaptığı değerlendirmelere toplumsal-göstergesel bir çözümleme getirmekte ve bu çözümlemeyi Kroskrity’nin (2005) ortaya koyduğu dil ideolojisinin beş oluşum düzeyi üzerinden tartışmaktadır.

Çalışmada Giriş bölümünü takip eden ilk üç bölüm sırasıyla plaza değişkesi (1), dil ideolojisi (2) ve çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan dil ideolojisinin beş oluşum düzeyi (3) kavramlarını ayrıntılandırılmaktadır. Kavramsal çerçeveyi takip eden bölüm ise çalışmanın yöntemini (4) sunmaktadır. Yöntem bölümünden sonra veri çözümlemesi ve tartışması (5), sonrasında ise sonuç değerlendirmesi yer almaktadır.

1. Plaza Değişkesi

Günlük yaşamda konuşmaya ilişkin gözlemlerden biri, farklı toplumsal, coğrafi ya da bağlamsal yönelimlere sahip bireylerin belirli dilsel öğeleri farklı biçimlerde üretmesidir. *Dilbilimsel değişken* (İng. linguistic variable) kavramıyla adlandırılan bu dilsel öğeler, ses, biçimsözdizimsel birim ya da sözcük gibi konuşma birimlerini kapsar. Örneğin, *X* sosyal ağında *beğenmek* sözcüğünün, orta ve üzeri yaş grubundaki bireylerce *beğenmek* ve *favorilere eklemek*, genç yaş grubunda ise *favlamak* şeklinde kullanımı, dilbilimsel değişkenlerin toplumsal yansımalarını gösterir.^{1 2} Bu durum göstermektedir ki *beğenmek* sözcüğü, toplumsal alanda farklı güdülere sahip bireylerce farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Bunun yanında, bir grup dilbilimsel değişkenin belirli bir toplumsal, coğrafi ya da bağlamsal güdü ile sistemli biçimde kullanılması ise *değişke* (İng. variety) kavramıyla açıklanır. Bu çalışma, benzer toplumsal arka plana sahip bireylerin sistemli biçimde kullandığı sözcükleri ve sesleri barındıran ve bireylerce fark edilen bir konuşma biçimi olarak akademik çalışmalarda “plaza dili” ifadesiyle kavramsallaştırılan olguyu *plaza değişkesi* kavramıyla adlandırmaktadır.

Plaza değişkesi, Türkiye’nin 1990’lı yıllardan sonra benimsediği neoliberal ekonomi politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan çok uluslu şirketlerde çalışan, büyük şehirlerde yaşayan, çoğunlukla üniversite mezunu olan, başta İngilizce olmak üzere farklı yabancı dilleri konuşanlarla iş gereği etkileşime giren bireylerin dağarcığında bulunan bir dil biçimidir. Bu yönüyle plaza değişkesini günlük yaşamında sergileyen bireyler, belirli bir ortak toplumsal arka planı paylaşmaktadır. Bununla birlikte plaza değişkesi, toplumsal alanda *plaza dili*, *plaza konuşması* ve *plaza Türkçesi* gibi adlandırmalara da sahiptir. Bu adlandırmalar, dil kullanıcılarının bu değişkeye yönelik

¹ Haber Türk, *Gençliğin dilini anlama kılavuzu* (2016), 10 Ocak 2024 tarihinde <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1179712-gencligin-dilini-anlama-kilavuzu> bağlantısından erişildi.

² Bugünkü adıyla *X* olan sosyal ağ platformu, haberin yayına alınma tarihinde *Twitter* olarak bilinmekteydi.

belirli bir farkındalığa sahip olduğuna işaret etmektedir. Toplumsal alanda yapılabilecek bu gibi gözlemler, Türkiye'nin son otuz yılda değişen toplumdilbilimsel manzarasına işaret etmektedir.

Türkiye'nin 2000'li yıllardan sonra yoğun biçimde uyguladığı serbest piyasa ekonomisi, plaza değişkesinin ortaya çıkışını anlamak için önemli bir belirleyicidir. 1 Ocak 1996 – Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasında kurulan *Gümrük Birliği*, Türkiye ile AB arasında yapılan ticarete gümrük tarifelerini eşitlemiştir. Bunun sonucu olarak AB ülkelerinde kurulan şirketler Türkiye pazarında görünür olmuştur (Kramer, 1996, s. 61). Buna ek olarak, 2003 yılında yürürlüğe konan 4875 sayılı *Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu* ise dış yatırımın Türkiye pazarına girişini hızlandırmıştır (Erdilek, 2008, s. 744; Yavan, 2010, s. 1678). Bu iki önemli gelişme, Türkiye'nin tamamen ya da kısmen yabancı sermayeli şirketlere ev sahipliği yapmasıyla sonuçlanmıştır. Bu iki reformun sonucunda Türkiye'ye giriş yapan çok uluslu şirketler, çalışma ofisi olarak kullanılmak üzere modern mimari ürünü binalara gereksinim duymuştur. Bu çalışma ofisleri, “modern iş kasabaları” olarak da nitelendirilebilir (Emlak Ansiklopedisi, t.y.). Birden fazla şirketi bir arada barındıran, içinde binlerce kişinin çalıştığı ve teknolojik donanımı yüksek çok katlı bu binalar, coğrafi bakımdan büyük değişiklik göstermeyen tasarımlarıyla mimari açıdan da bir küreselleşme göstergesidir. Belirtilen bu mimari ortamda çalışan bireyler *plaza insanı* olarak adlandırılmaktadır (Özmen, 2015, s. 255). Her ne kadar plaza insanı modern ve büyük kurumlarda çalışan, uzun bir öğrenim geçmişine sahip olan, kendisini sürekli geliştirmesi beklenen, gelir ortalamasının üzerinde kazanan ve üst sınıf yaşam biçimini benimsemeyi amaçlayan beyaz yakalı bireyler olarak tanımlansa da (Kozanoğlu'ndan (1993) aktaran Özmen, 2015) günümüz ekonomik ve yaşam koşulları düşünüldüğünde bu tanımın gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Alanyazında plaza değişkesinde sistemli biçimde kullanılan dilbilimsel değişkenler üç temel çerçevede betimlenmiştir (Çokol, 2020; Gürsoy Ulusoy, 2018; Hakkoymaz ve Uygun, 2022; Mogan, 2014; Özmen, 2015; Ün, 2009; Yurtbaşı, 2017). Bunlardan ilki Türkçe üretimin içine İngilizce sözcüklerin yerleştirilmesi ile oluşturulan *kod karıştırma* (İng. code-mixing) gözlemidir (Örneğin, “toplantıyı set etmek”, “call yapmak”).³ İkincisi ise gelecekte belirli bir zaman diliminde süregelen eylemleri ifade etmek için kullanılan birleşik eylem yapılarıdır. Bu birleşik eylem yapıları, sonuna *-(I)yor* biçim birimi getirilen sözlüksel eylem ile birlikte kullanılan *olacak* birimini kapsamaktadır (Örneğin, “yapıyor olacağım”, “bekliyor olacağım”). Sonuncusu ise Türkçede yer alan sözcükler üzerinde görülen değişken kullanımlardır. Bu kullanıma örnek olarak Mogan (2014) “örneğin” ifadesinin yerine kullanılan “atıyorum” sözcüğünü vermektedir.

2. Dil İdeolojisi

³ Alanyazında plaza değişkesinin biçimsel özelliklerine yönelik betimleme getiren çalışmalar, bu betimlemeleri dilbilimsel bir çerçevede sunmamaktadır. Bu çalışmalarda “plaza konuşması örnekleri” olarak sunulan betimlemelerden görülmektedir ki plaza değişkesinin görünür biçimsel özellikleri arasında İngilizceye özgü ses değişkenleri de yer almaktadır. Bu gözlem, gelecekte yürütülecek çalışmalar açısından bir çıkış noktası oluşturabilir. Bu çıkarımın yapılmasındaki temel belirleyici, benzer ekonomi politikalarını Türkiye'den daha önce uygulayan Çin'de Zhang (2005) tarafından yürütülen çalışmadır. Pekin'deki yerel ve çok uluslu şirketlerde çalışan yöneticiler ile yaptığı çalışmasında Zhang, çok uluslu şirketlerde çalışan yöneticilerin -yerel şirketlerde çalışan yöneticilerden farklı biçimde- kimlik inşalarının bir parçası olarak İngilizceye özgü dört farklı sesbilgisel değişkeni belirli bir örüntüyle benimsediğini bulmuştur.

Bireylerin günlük yaşamda fark ettikleri konuşma biçimlerine ilişkin getirdiği “bu kullanım çok iyi”, “dili güzel kullanıyor” ve “bu dil çok kaba” gibi yorumlar, dil ideolojisinin en görünür gözlemdir. Bireyler, bu değerlendirmelerle hem kendi konuştukları hem de yorumda bulundukları dili ya da dil değişkesini meşrulaştırma amacı güderler (Woolard ve Schieffelin, 1994, s. 57). Cavanaugh (2020, s. 52), dil ideolojisini dillere ya da dil değişkelerine yönelik sahip olunan inanışlar olarak tanımlar. Irvine (1989, s. 255) ise dil ideolojisini “ahlaki ve politik motivasyonlarla güdülenen toplumsal ve dilbilimsel ilişkilerin içinde yer aldığı kültürel inanış sistemi” olarak ifade eder. Woolard ve Schieffelin (1994), bireylerin dil ideolojilerini yansıtırken takip ettikleri ahlaki ve politik güdümler ile kendi kimliklerini, estetik değerlerini ve özgünlüklerini ortaya koyduğunu belirtir. Başka bir deyişle bireyler, dil ideolojilerini yansıtırken hem üzerinde değerlendirmede bulundukları dili ya da dil değişkesini hem de kendilerini tanımlarlar.

Bu durum toplumlarda resmi dil olarak kurumsal açıdan desteklenen ölçünlü değişkeler (Örneğin, Türkiye’de İstanbul değişkesi) üzerinden somutlaştırılabilir. Bir toplumda akademi, devlet televizyonu ve dil-tarih kurumları tarafından desteklenen ölçünlü değişkeler, eriştikleri toplumsal kaynaklar aracılığıyla süreç içinde aynı toplumda yer alan diğer değişkeler üzerinde otorite kazanır. Bu durum, bireylerin ölçünlü değişkeleri olumlu, ölçünlü olmayan değişkeleri ise olumsuz pratiklerle eşleştirmesine yol açar. Tüm bu etmenler bir araya geldiğinde, bir bireyin, “Bu konuşma çok kaba!” ya da “Şu konuşma kulağa çok estetik gelmiyor mu!” gibi ifadeleri dile getirmesi bir dil ideolojisine işaret etmektedir. Bu tür gözlemleri *ölçünlü dil ideolojisi* (İng. standard language ideology) kavramıyla ele alan Piller (2015, s. 4), toplumsal alandaki ölçünlü dillerin/değişkelerin, ölçünlü olmayan değişkeler üzerinde estetik ve entelektüel üstünlük kurduğunu vurgular. Başka bir deyişle ölçünlü dil ideolojisi, dilin “uygun” görülen bir değişkesinin diğer değişkeler üzerine egemenlik kurmasıdır (Milroy, 1999, 2001; Milroy ve Milroy, 1999).

Ölçünlü dil ideolojisinin görünür durumda bulunduğu toplumlarda dil sadece bir iletişim aracı olarak görülmez, aynı zamanda kültürel bir varlık olarak nesilden nesile aktarılması gereken bir değer olarak algılanır (Kantor, 2023; Milroy, 2001). Örneğin Türkiye’de İstanbul değişkesini kullanarak kendini “eğitimli” ve “özenli” olarak tanımlayan bir birey, dil kullanımında üst düzey yeterliliğe sahip olduğunu düşünebilir ve bunun sonucunda “eğitim” ve “özen” yargıları çerçevesinde ahlaki bir otorite kurmaya çalışabilir. Bu durum da beraberinde ölçünlü değişkeyi “uygun” kullanamayan bireylere yönelik “eğitimsiz”, “özensiz” ve “farkındalığı olmayan” gibi toplumun temel ahlak yargıları çerçevesinde değerlendirilebilecek nitelendirmeleri ortaya çıkarabilir.

Milroy (1999, s. 20), ölçünlü dil ideolojisi ile ilgili olarak toplumsal alanda bir *yakınma geleneğinin* (İng. complaint tradition) varlığına işaret eder. Yakınma geleneği, dilin kullanımına yönelik “hatalarının” vurgulanarak ölçünlü dilin güncel durumu hakkında şikayetlerde bulunulmasıdır. Bu açıdan yakınma geleneği, yukarıda da bahsedildiği gibi, ölçünlü dili kullanan ve bu dilin kültürel kaynaklarına erişim sağlayan bireylerce dile getirilir ve bu dile getirme süreci ölçünlü dili “dilini düzgün kullanılmadığı” gerekçesiyle meşrulaştırır.

Türkçeyi konu alan dil ideolojisi çalışmalarının çoğunlukla dil öğretimi ve çokdillilik bağlamlarında gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu çalışmalardan Lytra vd. (2008), Londra’da Türkçe öğrenimi gören Türk öğrencilerin dil üzerinden inşa ettikleri

kimliklerde dil ideolojilerinin rolünü incelemiştir. Lytra (2015), Atina ve Londra’da yaşayan Türk öğrencilerin ölçünlü dile yönelik dil ideolojileri üzerinde durmuş ve bu ideolojilerin dilin öğretildiği kurumsal bağlamda nasıl şekillendiğini araştırmıştır. Çavuşoğlu (2019), Londra’da ölçünlü Türkçe öğrenimi gören ve anadili Kıbrıs Türkçesi olan öğrencilerle çalışmış ve bu öğrencilerin ölçünlü dile yönelik geliştirdiği dil ideolojilerini ele almıştır. Erdoğan-Öztürk ve Sağın-Şimşek (2023) tarafından yürütülen çalışma, Türkiye’de öğrenim görmüş iki Suriyeli üniversite mezununa odaklanmış, bireylerin dil tercihlerinde ve kimlik konumlandırmalarında dil ideolojisinin rolüne vurgu yapmıştır. Son olarak, Erdoğan-Öztürk (2024) tarafından yürütülen çalışma ise Almanya’da doğup büyüyen ve sonraları Türkiye’ye yerleşen kadınların günlük dil tercihlerinde ölçünlü dil ideolojisinin etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışma, plaza değişkesini toplumsal açıdan anlamlılığa sahip bir dil değişkesi olarak ele almakta ve bu yönüyle dil öğretimi ve çokdillilik bağlamlarında yürütülen dil ideolojisi alanyazınına kavramsal ve kuramsal bir katkı sunmaktadır.

3. Kuramsal Çerçeve

Kroskrity (2005), dil ideolojisinin yalnızca basit inanışlardan ibaret olmadığını, aksine çeşitli boyutlara sahip karmaşık bir kavram olduğunu ifade eder. Bu çerçevede Kroskrity (2005, s. 501), dil ideolojisi kavramını birbiri ile örtüşen beş aşama ile açıklar: (a) bireyler/gruplar, (b) ideolojilerin çokluğu, (c) bireylerin farkındalığı, (ç) ideolojilerin aracı doğası ve (d) ideolojinin kimlik inşasındaki rolü üzerinden değerlendirir.

Dil ideolojisinin belirli bir toplumsal ya da kültürel grubun tekelinde bulunan dil ve söylem algısını göstermesi (a), Kroskrity’ye (2005) göre dil ideolojisinin ilk aşamasıdır. Kroskrity, bir dil kullanımına yönelik sunulan “iyi”, “kötü” ya da “uygun” gibi ifadelerin, toplumsal alandaki bireylerin ya da grupların politik-ekonomik kaynaklarınca güdülendiğini belirtir. Woolard (1985) ve Errington (2000), toplumsal alanda konuşulan belirli bir değişkenin resmi statüye alınmasını ifade eden *dilin ölçünlüleştirilmesi* (İng. language standardisation) hareketlerinin, çoğunlukla ortak ve etkili iletişim dilinin kurulması gerekliliği üzerinden özendirilmesine karşın, bu yenilik girişimlerinin devlet destekli hegemonik bir ölçütün dayatılması nedeniyle belirli gruplara diğerlerine göre avantaj sağlayan politik-ekonomik düşüncelerle derinlemesine ilişkili olduğunu belirtir.

Dil ideolojisinin çoklu doğası (b), Kroskrity’ye (2005) göre dil ideolojisinin ikinci aşamasıdır. Dil ideolojisi, toplumsal deneyimlerin bir ürünü olarak, sosyoekonomik amaçlar, etnisite ve cinsiyet gibi farklı ilgi alanı bulunan bireylerce farklı biçimlerde yorumlanır. Bu yönüyle toplumsal alandaki bireylerin ya da grupların farklı deneyimleri, dil kullanımı üzerinde çatışma göstermektedir. Örneğin dilin ölçünlüleştirilmesi, çoğunluğu oluşturan bir grup için kendi gücünün onaylanması anlamına gelirken azınlık gruplar açısından bir kimlik tehdidi olabilir. Kroskrity (2005), toplumsal alanda çeşitlilik gösteren dil ideolojilerinin çatışmayı anlamak açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Kroskrity (2005), bireylerin dil ideolojisine yönelik farkındalık düzeylerinin farklı olduğunu ifade eder (c). Günlük yaşamda, “Çok az sayıda sözcük kullanıyoruz!” söylemi ile görülebilen dil ideolojisi, yazar ve akademisyen açısından farklı farkındalık düzeylerinde gerçekleşebilir. Bir yazarın dil kullanımındaki temel amacının bir olguyu farklı biçimlerde ifade ederek ve bu yönüyle dil kullanım yeterliliğini kullanarak kitap satmak olduğu düşünüldüğünde, yazarın bu ifadeyi, “Çok az sayıda sözcük kullandığımız için hayal gücümüzü dile getiremiyoruz” biçiminde değerlendirmesi olasıdır. Benzer biçimde bir akademisyenin de öğretim üzerine önceliklerini

belirlemesinden ötürü bu ifadeyi, “Çok az sayıda sözcük kullanmak bizim eğitim sorununuzun bir parçası” biçiminde meşrulaştırması söz konusudur. Bu farklı yorumlar, bireylerin dil ideolojilerini farklı farkındalık düzeylerinde sergilediğini göstermektedir.

Bireylerin dil ideolojilerinin toplumsal yapılar ve konuşma biçimleri arasında bağlantı kurması (ç), dil ideolojisinin dördüncü oluşum düzeyidir. Kroskrity (2005, s. 507), dil kullanıcılarının ideolojilerinin sosyokültürel deneyimin bir ürünü olduğunu ve dil kullanımı ile toplumsal yapı arasındaki ilişkiyi bilinçli bir biçimde kurduklarını belirtir. Cannadine (1998), Milroy (1999) ve Gal (2006) ise bireylerin dil ideolojilerini toplumsal sınıfları üzerinden şekillendirdiğini vurgular. Başka bir deyişle, bireyler toplumsal alandaki diğer kişilerin konuşmaları hakkında yorum yaparken öncelikle onların toplumsal sınıfına ilişkin bir çıkarım yapmakta ve bu çıkarım üzerinden dil ideolojilerini sergilemektedir. Milroy (1999, 2001), bu gözlemin, ölçünlü dil kültürünün belirgin olduğu toplumsal bağlamlarda sıkça gözlemlendiğini dile getirir. Milroy’a göre, ölçünlü dil, toplumsal alanda gücü elinde bulunduran ve sınıfsal üstünlük sağlayan grupların kullandığı bir değişkendir. Bu bağlamda, ölçünlü dil toplumsal katmanda üstte yer alan grupların kültürel bir mülkü olarak görülür. Bunun sonucunda, bireyler dili ölçünlü, başka bir deyişle “düzgün” kullanmayan kişilerin konuşmalarına ilişkin değerlendirmelerinde toplumsal sınıfları ile etkileşime girmektedir.

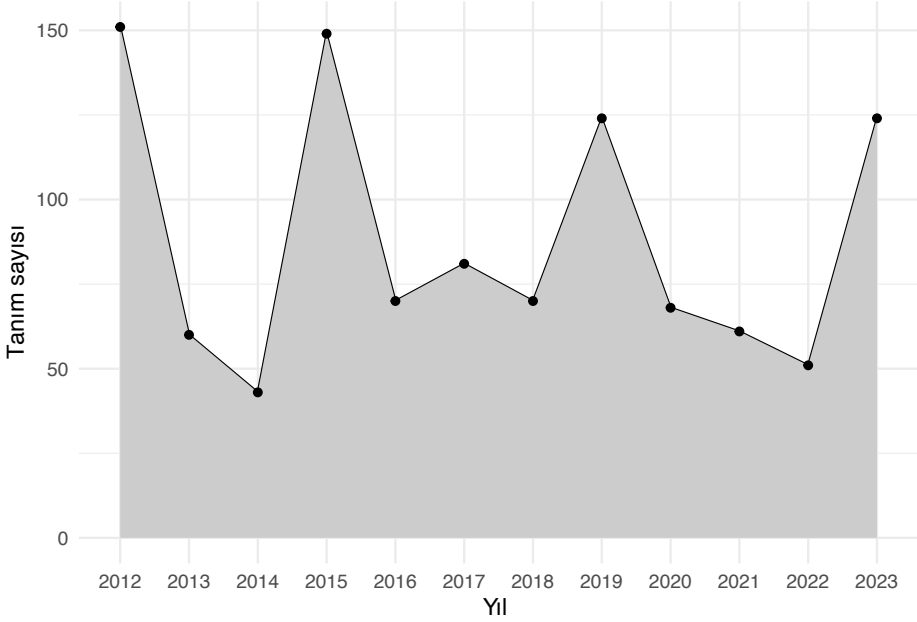
Dil ideolojisinin birçok toplumsal ve kültürel kimliğin inşasında ve gösteriminde araç olması (d), dil ideolojisinin son oluşum düzeyidir. Dil ideolojisinin beşinci oluşum düzeyi, güç ile ilişkilendirildiğinde, belirli bir toplumsal ya da kültürel grubun tekelinde bulunan dil ve söylem algısını göstermesi bakımından birinci oluşum düzeyi ile de ilişkilidir. Kroskrity (2005), Milroy (1999, 2001) ve Romaine (2007) dilin ölçünlüleştirilmesi çalışmalarının politik ve ekonomik güdülerle gerçekleştirildiğini ifade eder. Ortak iletişimi yaygınlaştırma amacı güden bu çalışmalar, aynı zamanda ölçünlü dilde temsiliyeti bulunmayan azınlık grupları dezavantajlı duruma getirir (Romaine, 2007). Bu da baskın grubun dili üzerinden kimliklerin inşasını olanaklı kılar. Lippi-Green (1997) ve Errington (2000), ölçünlü dil bağlamında gerçekleşen dil ideolojilerinin, dili ölçünlü kullanan bireyleri “eğitimli”, ölçünlü kullanmayanları ise “eğitimsiz” kimlikler çerçevesinde inşa ettiğini ifade eder.

4. Yöntem

Ekşi Sözlük’te bireylerin plaza değişkesine yönelik yaptığı değerlendirmeleri dil ideolojisi çerçevesinde ele alan bu çalışma, elde ettiği veriyi toplumsal-göstergesel açıdan incelemekte ve bu incelemeye dil ideolojisinin beş oluşum düzeyi üzerinden tartışmaktadır. Bu açıdan bu bölüm, çalışmanın verisini ve veri çözümleme yöntemini ayrıntılandırmaktadır.

4.1. Çalışmanın Verisi

Çalışmanın verisini, bireylerin Ekşi Sözlük’te plaza değişkesine yönelik yaptığı değerlendirmeler oluşturmaktadır. Bu çerçevede Ekşi Sözlük’te 2012-2023 yılları arasında “Plaza Dili ve Edebiyatı” başlığına yazılan 1052 tanım çalışmanın verisini oluşturmaktadır. Aşağıdaki Şekil 1, verinin yıllara göre dağılımını görselleştirmektedir.

Şekil 1. Çalışmanın Verisi

Silverstein (1998), bireylerin dil ideolojilerini yansıttığı bağlamların belirli bir *ideolojik alanda* (İng. ideological site) gerçekleştiğini ifade eder. Buna göre ideolojik alan, ideolojik bir ifadenin sergilendiği sosyal pratikleri içeren kurumsal alandır. Ekşi Sözlük, günlük yaşama ilişkin pek çok olgunun bireylerce öznel biçimde betimlendiği bir ortam sunmaktadır. Bireyler, yaptıkları bu öznel değerlendirmeler ile toplumsal alanda görünür durumda bulunan dilleri ya da dil değişkelerini de betimlemektedir. Bu açıdan Ekşi Sözlük, bireylerin dillere ya da dil değişkelerine yönelik değerlendirmelerini öznel biçimde yansıtmaları gözlemi ile bir ideolojik alanı oluşturmaktadır. Çalışma, Ekşi Sözlük kullanıcılarının plaza değişkesine yönelik verdiği değerlendirmeleri dil ideolojisi açısından anlamlı görmektedir.

4.2. Veri Çözümleme Yöntemi

Çalışma, bireylerin Ekşi Sözlük'te plaza değişkesine yönelik yaptığı değerlendirmeleri toplumsal-göstergesel açıdan ele almaktadır. Bu çerçevede çalışma, bireylerin yaptığı değerlendirmelerin *toplumsal anlamına* (İng. social meaning) odaklanmaktadır.

Bucholtz ve Hall'a (2005) göre toplumsal anlam, dilsel birimler aracılığıyla yayılan ve toplumsal alanda fark edilebilir durumda bulunan anlamdır. Eckert (2008) ise toplumsal anlamı, günlük pratikler çerçevesinde oluşturulan ve ideolojik alanda devingen durumda bulunan anlamlar olarak tanımlamaktadır. Toplumsal anlam kavramı, dil ideolojisi ile içsel bir bağa sahiptir. Bununla ilişkili olarak Blommaert (2005, s. 11), bireylerin belirli bir dile ya da dil değişkesine yönelik görüş belirtirken bu görüşleri bağlama yerleştirdiğini ifade eder. Blommaert'a göre bu bağlam, ne söylendiği ile nerede söylendiği arasındaki sınırdaki gerçekleşen toplumsal anlamları ortaya çıkarmaktadır. Bu ifadeden hareketle Blommaert, dil ideolojilerinin belirli bağlamlarda daha sık görüldüğüne ve daha anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Bu açıdan çalışma, bireylerin Ekşi Sözlük'te plaza değişkesine yönelik değerlendirmelerde bulunurken yeni

bağlamları oluşturduğunu ve oluşturulan bu bağlamlarda plaza değişkesine yönelik çeşitli anlamları inşa ettiğini savlamaktadır. Bu durum, plaza değişkesinin bireylerce farklı bağlamlarda toplumsal olarak anlamlandırıldığına işaret etmekte ve bu toplumsal anlamların da toplumsal-göstergesel bir çözümleme ile elde edilebileceğini güçlü biçimde sezdirmektedir.

Dil ideolojisi olgusuna yaklaşan toplumdilbilim ve dilbilimsel antropoloji alanyazını, toplumsal anlamı ele alırken *belirtisellik* (İng. indexicality) kavramına başvurur. Belirtisellik kavramı, Peirce’ün (1932) göstergebilimsel yaklaşımında yer alan ikon (görsel gösterge), belirti (belirtisel gösterge) ve sembol (simgesel gösterge) ayırımından ortaya çıkmaktadır. Buna göre ikon, bir birimin anlamı ile sahip olduğu doğal benzerliğe işaret eder. Örneğin dildeki yansıma sözcükler, işaret ettikleri anlamlarla ses benzerliğine sahip olmalarından ötürü ikonik göstergelerdir. Belirti ise anlamı ile nedenli bir ilişkiye sahip olan göstergeleri ifade eder. Örneğin “burada” sözcüğü, anlamını kullanıldığı bağlamdan elde eder ve bu durumda kullanım yeri ile nedenli bir ilişkiye sahip olmaktadır. Son olarak sembol ise anlamı ile uzlaşa bağlantısına sahip olan göstergeyi ifade eder. Dildeki “4” yazıbiriminin gösterdiği “dört” sayısı, bireylerin bugün anımsayamayacağımız kadar uzak bir geçmişte uzlaşarak oluşturduğu bir anlam olmasından ötürü sembolik göstergeye örnek oluşturmaktadır.

Silverstein (1976), Peirce’ün (1932) ortaya koyduğu belirti kavramını yeniden ele almış ve belirtisel bir davranışın anlamına belirli bağlamlarda erişebildiğini ifade etmiştir. Başka bir deyişle Silverstein (1976), geleneksel betimlemede yer alan *gönderim* (İng. reference) kavramına karşı çıkarak dilsel bir birimin anlamının sabit olmadığını, bu birimin anlamının içinde kullanıldığı bağlam ile ele alınabileceğini belirtmektedir. Yukarıda Blommaert (2005) tarafından sunulan görüş Silverstein (1976) ile yeniden yorumlandığında, bireylerin plaza değişkesine yönelik yaptığı değerlendirmelerin toplumsal anlamı ortaya çıkaran belirtisel davranışlar olduğunu ifade etmek olanaklıdır. Başka bir deyişle, bireylerin iletişimsel ortamda plaza değişkesini fark etmeleri ve bu farkındalıkla plaza değişkesini belirli konuşmacılar ya da bağlamlarla ilişkilendirmeleri, toplumsal anlamları ortaya çıkarmaktadır.

Bu süreçte bireylerin belirli toplumsal anlamlarla sergilediği dil ideolojisini açıklamak ve anlamak için ise belirtisellik kavramı analitik bir araç olmaktadır. Bu çerçevede çalışma, bireylerin Ekşi Sözlük’te plaza değişkesine yönelik verdiği görüşlere yönelik belirtisellik çerçevesinde toplumsal-göstergesel bir çözümleme getirmektedir.

5. İnceleme ve Tartışma

Çalışmanın bu bölümü, bireylerin Ekşi Sözlük’te plaza değişkesine yönelik verdiği değerlendirmelere yönelik yapılan toplumsal-göstergesel incelemeyi ve Kroskrity (2005) tarafından ortaya konan dil ideolojisinin beş oluşum düzeyi üzerinden getirilen tartışmayı sunmaktadır. Bireylerce toplumsal alanda sergilenen dil ideolojileri, sadece dilsel bir yapıya ya da dil kullanımına yönelik sunulan görüşlerden ibaret değildir. Woolard (2020, s. 4), bu duruma işaret ederek, bireylerin belirli bir dil kullanımına, dile ya da dil değişkesine yönelik sunduğu görüşlerin edilgen bir pratik olmaktan öte etken biçimde dilsel olan ile toplumsal olan arasındaki bağlantıyı inşa ettiğini ifade eder. Bu çerçevede bu bölüm, toplumsal alanda *plaza konuşması* biçiminde adlandırılan değişkeye yönelik toplumsal alanda getirilen anlamlandırmayı ortaya koymaktadır.

Kroskrity (2005), dil ideolojisinin belirli bir toplumsal ya da kültürel grubun tekelinde bulunan dil ve söylem algısını gösterdiğini ifade eder. Başka bir deyişle, bir

dile ya da dil değişkesine yönelik verilen “iyi”, “uygun” ya da “uygun değil” gibi ifadelerin, toplumsal alanda yer alan bireylerin ortak yaşama ilişkin yasaların düzenlenmesi, eğitim hakkına erişim ve işgücüne katılım gibi politik-ekonomik çıkarları ile doğrudan ilişkisi vardır. Bu bağlamda, dil ideolojisi, dilin kullanımına yönelik normatif yargıların belirli toplumsal ve kültürel dinamiklerle nasıl şekillendiğini ortaya koyar. Milroy (1999) ise, toplumda politik-ekonomik kaynakları yöneten bireylerin ölçünlü dile erişim sağlayarak dilsel rejimin hâkimi durumunda bulunduğunu ifade eder ve bu yönüyle bu bireylerin toplumdaki yakınma geleneğinin kılıcıları olduğunu belirtir. Sözü edilen yakınma geleneği çerçevesinde bireyler, toplumsal alandaki diğer bireylerin dil kullanımında gördüğü “hataları” sıklıkla vurgulayarak dilin ya da dilin içinde bulunduğu kültürün *yozlaştığı* gibi gerekçelendirmelerde bulunurlar. Bu yaklaşım ise dilsel safiyetin korunması adına belirli grupların dil üzerindeki otoritesini ve kontrolünü meşrulaştırır.

Çalışmanın verisine bakıldığında, Ekşi Sözlük’te plaza değişkesine yönelik değerlendirmelerde bulunan bireylerin benzer yönelimi farklı biçimlerde gösterdiği görülmektedir. Aşağıdaki örnekler (1-2) bu durumun tartışılması için kullanılabilir.⁴

- (1) geneli yabancı sermayeli firmalarda geçen, hepimizin bildiği muhabbetler. üzücü olan ise bu kelimeleri birilerinin zorla cümlelerimize sokmuyor olması. biz o kelimeleri cümlemiz için, kendi dilimizdeki eşleniğinden daha “layık” buluyoruz. sorunda burada (bkz: yozlaşmak) (bkz: kültür erozyonu)
- (2) bu sefilliği ancak aşağılık kompleksi ile açıklayabiliriz. hani 15 sene ingilizce konusulan bir ülkede yasarsın, türkçen ufaktan bozulur ve hatırlayamadığın türkçe kelimeleri ingilizce ile ikame edersin onu anlarım. ayrıca plaza çalışanlarının muhtesem ingilizce konustukları da söylenemez. türkiye’nin yabancı dil eğitimindeki icler acisi hali ortada. ama bu davarlar bilinçli olarak dillerini bozmaya cabalıyor. gruba katılan her yeni uc bes ay içinde benimsiyor bu uyduruk dili. bunlar, hayallerini susleyen batili ülkelerde yasayamasalar ve çalışmasalar da dillerine ingilizce kelimeler ekleyerek bir anlamda kendilerini içinde yasadıkları memleketten soyutluyorlar. ingilizce terimlerin ağırlıklı olduğu bu dili kullanarak daha bir “profesyonel” hissediyorlar.

Çalışmanın verisi bağlamında yapılabilecek ilk gözlem, Ekşi Sözlük’te plaza değişkesine yönelik bireylerin getirdiği değerlendirmelerin büyük bölümünde Milroy’un (1999) ifade ettiği yakınma geleneğinin görünür durumda bulunduğudır. Bu açıdan bireyler, plaza değişkesi üzerinde görüş belirtirken Türkçenin ölçünlü değişkesinin “düzgün kullanılmadığını” ya da “bozulduğunu” ifade etmektedirler. Bireyler, bu savları ortaya koyarken eğitim ve iş yaşamına ilişkin toplumsal-göstergesel kaynaklara başvurmaktadırlar. Örneğin (1)’de yabancı sermayeli ya da ortaklı firmalarda çalışan bireylerin kullandığı sözcüklerin Türkçe eşdeğerlerinden daha *layık* bulunarak kullanıldığı belirtilirken, bu kullanımın *yozlaşma* ve *kültür erozyonu* olarak nitelendirildiği görülmektedir. (2)’de ise plaza değişkesi kullanımı *aşağılık kompleksi* ve *bilinçli dil bozma* çabası olarak eleştirilmekte ve plaza çalışanlarının İngilizce sözcükleri

⁴ Örneklerin sunuşunda Ekşi Sözlük kullanıcıların yazma biçimine bağlı kalınmıştır. Altı çizili sunulan ifadeler, Ekşi Sözlük yazım biçiminin bir parçası olarak metin dışı bağlantıları ifade etmektedir.

benimseyerek kendilerini ülkelerinden soyutlamaya çalıştıkları ifade edilmektedir. Yukarıda sunulan örnekler, dil kullanımındaki tercihlerin toplumsal ve kültürel değerlere göre nasıl yargılandığını göstermesi açısından örnek oluşturmaktadır. Bu açıdan bireyler, Plaza değişkesini sergileyenlerin *kültür erozyonu* yaşayarak *yapmacık bir değişkeyi* kullandığı yönünde bir yakınma geleneğini sürdürmektedir.

Dil ideolojisinin bu oluşum düzeyi, Türkiye’nin erken Cumhuriyet dönemindeki Dil Devrimi bağlamında da anlaşılabilir. 1928’de Latin harflerinin kabulü, 1932’de Türk Dil Kurumunun (TDK) kurulması ve 1936’da Güneş Dil Teorisinin ortaya konması gibi başlıca süreçleri kapsayan Dil Devrimi, birinci aşamanın ayrıntılandırılmasında ve anlaşılmasında öneme sahiptir.⁵ Erken Cumhuriyet döneminde dilde gerçekleştirilen yenilik hareketleri, eğitim sistemini modernleştirmek, laikleştirmek ve birleştirmek için bir araç olarak kullanılmıştır (Karapehlivan, 2015, 2019; Reed, 1988; Toprak, 1981). Bu bağlamda Arapça ve Farsça sözcüklerin yerine geçen söz varlığı resmi eğitimin bir parçası haline gelmiş ve geniş toplumsal bağlamda okuryazarlığı teşvik etmek için aracı olmuştur. Bu durum, dilin imla ve söz varlığıyla birlikte sembolik bir anlam kazandığını göstermektedir. Dilin ortaya çıkan bu sembolik anlamı, ulusal kimlik inşasının içsel bir aracı olarak kalmamış, Osmanlı geçmişi ile Cumhuriyet arasında keskin bir sınır çizme aracı olarak da işlev görmüştür (Lewis, 1999; Zürcher, 2004; Yılmaz, 2011). Tüm bu yenilik hareketleri sırasında dil, Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki reformların politikleşmesinin bir ürünü haline gelmiştir. Bunun sonucunda dil, “başarılı”, “eğitimli”, “laik” ve “modern” gibi özelliklere yapılan vurgularla birlikte Türkiye Cumhuriyeti ideallerini benimseyenler için öz nitelik olarak vurgulanmıştır. Bu vurguyla birlikte belirtilen bu niteliklerin yokluğu ise “kabul edilemezlik” ortaya çıkarmıştır (Cüceloğlu ve Slobin, 1980; Çolak, 2004; Doğançay-Aktuna, 1995). Plaza değişkesi kullanımının kabul edilemezliği ile yorumlandığında bu durum, Türkiye’de plaza değişkesine yönelik hâkim olan dil ideolojisinin, erken Cumhuriyet döneminde dilde gerçekleştirilen yenilik hareketlerinin kılıcısıyla sıkı bir bağlantıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle birinci aşamada gerçekleşen dil ideolojisinin, Türkiye toplumsallığında yer alan kurumsal ideoloji olduğu ifade edilebilir.

Kroskrity (2005), dil ideolojilerinin toplumsal alanda çoklu biçimde görüldüğünü söyler. Başka bir deyişle bireyler, sosyoekonomik amaçlar, etnisite ve cinsiyet gibi farklı toplumsal çıkarları doğrultusunda belirli bir dile ya da dil değişkesine yönelik birbirinden ayrıran görüşlere sahiptir. Bu yönüyle dil ideolojilerinin çoklu doğasını anlamak, bu ideolojilerin kendine özgü özelliklerinin anlaşılmasını sağlamakla kalmayıp bu ideolojiler arasındaki çatışmanın da ortaya konmasını sağlamaktadır (Gal, 1992, 1993; Kroskrity, 1998).

Çalışmada elde edilen veri göstermektedir ki bireyler, plaza değişkesine yönelik farklı dil ideolojileri sergilemektedir. Diğer bir deyişle, plaza değişkesinin kullanımını olumsuzlayan yukarıdaki örneklerin (1-2) aksine bu değişke, farklı meşrulaştırma gereksinimleri çerçevesinde bir *gerekliklik* ya da *kullanım kolaylığı* olarak da algılanabilmektedir. Aşağıdaki örneklere (3-4) bakıldığında, bireylerin plaza değişkesini *onaylar* gibi görünmelerine karşın aslında toplumsal alanda baskın olan ideoloji ile çatışmaya girdikleri görülmektedir.

⁵ Çalışmanın sonraki bölümlerinde kullanılacak “Dil Devrimi” ifadesi, belirtilen bu süreci kapsayacak biçimde kullanılmaktadır. Erken Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen bu yenilik - ya da reform- hareketleri, alanyazındaki çalışmalarla kavramsal uyum sağlaması amacıyla “devrim” sözcüğüyle ifade edilmiştir.

- (3) kızılacak bir şey değil. bu arkadaşlar de'leri da'ları da çok güzel ayırırlar. hepsi yetişmiş insan. koç, bilkent, sabancı.
ağzımı bozdurmayın. exceli ingilizce kullanan adam, türkçesini bilmiyor ki. türkçe excel kullansa emin ol düşey ara der. birine işi anlatırken tabii ki, en kısa yoldan, anlayacağı şekilde anlatacak.
sizin mükemmel evreninizde şöyle bir konuşma mı bekliyorsunuz?
berkecan, şimdi excelde verileri düşey ara formülüyle, yani ingilizcesi vlookup ile, birbirileri arasında örtüştürüp, formülün sonucunda gelmeyenleri seç.
tabii ki, bro şunlara vlookup yapıp na'leri seç, diyecek.
siz “yapıyor olacağız”a bir çare bulun öncelikle.
- (4) evet komiktir, evet ozenti gorunur, evet turkcede zaten karsiligi olan bir seyi ingilizceye cevrip onu turkce konustururken araya sikistirmek aptalcadir.
fakat, artik bu 80'lerin arabesk modasindan kurtulmamizin da zamani gelmedi mi ?
tarhana mi yiyiyorsun? cok guzel saglikli bir corba ve lezzetlidir ama dislerini yemek yedikten sonra fircala ki senin agzinin kokmasinin ovunulecek bir sey olmadigini anla,
sigarayı da istedigini gibi ic, kamyoncu ya da balerin gibi icmen kimsenin umurunda olmamali, bu ne utanilacak ne de gurur duyulacak bir durumdur, sen kendine zararli oldugunu bildigin bir seyi sadece zevk icin tuketiyorsun, birak herkes nasil sigara icmek istiyorsa icisin
bu “temiz anadolu insani” yalani yakup kadri karaosmanoglu yaban romanini yazdiginda bile zaten ortadaydi, simdi ise kimse bana “saf anadolu koylusu” isim tamlamasiyla ortaya cikmasin, her gun muge anli'da goruyoruz o plaza insanini elestiren anadolu koylusunun ne kadar sapkinlik yapabilecegini, ya da kendine yarar sagladigi zaman ne kadar da bencil olabilecegini.

Yukarıdaki verilere bakıldığında, bireylerin plaza değişkesinin kullanımına yönelik görüş bildirirken farklı ideolojilerle etkileşime girdikleri ve çatışma alanları oluşturdukları görülmektedir. Bireyler, dilin etkili ve verimli kullanımına dikkat çekerken aynı zamanda toplumsal alanda anlamlı durumda bulunan toplumsal-göstergesel öğelere sıkça başvurmaktadırlar.

(3)'te sunulan veride değerlendirmeyi yapan birey, plaza değişkesine yönelik getirdiği tanımlı eğitim bağlamına yerleştirmekte ve plaza değişkesi kullanan bireylerin belirli bir öğrenim geçmişine sahip olduklarını vurgulamaktadır. Bu bağlam, “bu arkadaşlar de'leri da'ları da çok güzel ayırırlar” ifadesi ile toplumsal-göstergesel olarak belirtilmektedir. Türkiye’de dil ideolojisinin en görünür olduğu bağlamlardan biri olan yazım kuralları, çoğunlukla bağlaç ve söylem bağlayıcısı olan *da*, kalma durumu belirticisi *-DA* ve soru belirticisi olan *mi* üzerinden gerçekleşmektedir. Başka bir deyişle, bireyler bu dilsel birimlerin yazımına yönelik görüş bildirirken, yazımı *hatalı* gerçekleştiren bireylerin dil kullanımını *eğitilmiş* *olmak* üzerinden değerlendirmektedirler.⁶ Bu durumda, bahsedilen dilsel birimlerin toplumsal alanda sahip olduğu belirtisellik, dil ideolojileri için yoğun bir alan oluşturmaktadır. Ayrıca, (3)'teki değerlendirme, bu savı destekler biçimde plaza değişkesinin sıklıkla kullanıldığı

⁶ Aslında bu durum çalışmanın verisinin elde edildiği Ekşi Sözlük'te de oldukça görünür durumda bulunmaktadır. *da* ve *-DA* üzerinden örneklandığında, Ekşi Sözlük'te *dahi anlamındaki de'yi yazamayan cahildir* (Bkz. <https://eksisozluk.com/dahi-anlamındaki-deyi-ayri-yazmayan-cahildir-5211547>) ve *de da ekini öğrenme güçlüğü çeken insanlar* (Bkz. <https://eksisozluk.com/de-da-ekini-ogrenme-guclugu-cekten-insanlar-5800384>) gibi başlıklarda bireylerin sözü edilen dilsel birimleri *düzgün* kullanamamalarının sıklıkla *eğitimsizlikle* ilişkilendirildiği görülmektedir.

çok uluslu şirketlere işgücü sağlamada önemli bir yere sahip olan *Koç*, *Bilkent* ve *Sabancı* gibi üniversiteleri de listeleyerek, *eğitim* olgusunu belirtisel biçimde pekiştirmektedir. Eğitim üzerinden oluşturulan bağlamın ardından değerlendirmeyi yapan birey, pragmatik bir ideoloji sergileyerek, bir bilgisayar yazılımı örneği üzerinden dilin etkili ve verimli kullanımının önemine dikkat çekmektedir.

(3)’te yer alan değerlendirmede dikkat çeken bir diğer belirtisellik de çatışma alanını pekiştiren ve bu çatışmada karşı tarafın ağızından aktarılan *Berkecan* ifadesidir. Bir erkek adı olan *Berkecan*, Türkiye bağlamında plaza değişkesinin ortaya çıkışı ile bağlantılı olan neoliberal politikaların tüketim alışkanlıklarına yönelik bağlam oluşturması açısından belirtisellik taşımaktadır. Günümüzde Türkiye’de belirli bir gençlik grubunu ifade etmek için kullanılan *Berkecan* adı, Türkiye’nin neoliberal politikaları yoğun biçimde uyguladığı 90’lı yıllardaki *ciks* ve 2000’li yıllardaki *tiki* gibi alt kültür adlandırmalarının bir devamıdır (Yağlı, 2019). Türkiye’deki *ciks* ve ABD’deki *yuppie* adlandırmaları ile bağlantı kuran Lüküslü (2005), *tiki* alt kültürünü görünüme önem veren, markalı giysileri tercih eden ve tüketim toplumunun edilgen gözlemcileri bireyler olarak tanımlamaktadır.⁷ Benzer biçimde Korkmaz (2006), *tiki* alt kültürünü, modayı takip ederek markalı giysileri tercih eden, büyük şehirlerde yaşayan ve İngilizce sözcükleri ile ses örüntülerini konuşmalarında sergileyen bireyler olarak tanımlamaktadır. Her ne kadar *ciks* ve *tiki* gibi alt kültür adlandırmaları geçmişte cinsiyetten bağımsız gerçekleşmiş olsa da günümüzde bu adlandırmaların devamı olarak kullanılan toplumsal anlamlılık cinsiyete bağlı gerçekleşmektedir. Kana, Yağmur ve Elkıran (2017, s. 63), ortaöğretim öğrencilerine yönelik yürüttükleri çalışmalarında, *Z kuşağı* olarak adlandırdıkları gençlerin *Pelinsu* ve *Berkecan* ifadesini cinsiyete bağlı olarak “maddi parasal zenginliği olan kimseler” olarak tanımladığını bulgulamıştır. Bu durum, *Berkecan* adı ile plaza değişkesinin ortaya çıkışı arasındaki ortaklığa işaret eden toplumsal dönüşümü vurgulamaktadır. (3)’teki değerlendirmede dikkat çeken bir diğer nokta da karşıt ideolojiyi hedef alan, “siz ‘yapıyor olacağız’a bir çare bulun öncelikle” ifadesidir. Alanyazında plaza değişkesinin yaygın biçimsel özellikleri arasında gösterilen birleşik eylem yapıları (Çokol, 2020; Gürsoy Ulusoy, 2018; Hakkoymaz ve Uygun, 2022; Mogan, 2014; Özmen, 2015; Ün, 2009; Yurtbaşı, 2017), bu değişkeye yönelik sergilenen dil ideolojilerinin öne çıkan bağlamlarından birini oluşturmaktadır. Bu ifadeyle, kendi pragmatik dil ideolojisini sergileyen birey, karşıt ideolojinin kendini *eğitimli* gördüğünü güçlü bir biçimde sezdirmekte ve *eğitimli bireylerin dilin yapısına yönelik çözümler getirmesi gerektiğini* ifade etmektedir.

(4)’te sunulan değerlendirmeye bakıldığında, plaza değişkesi bağlamında dil ideolojisini sergileyen bireyin toplumsal-göstergesel açıdan anlamlı olan *tarhana*, *kamyoncu* ve *Anadolu insanı* gibi belirtisel kaynaklara başvurduğu görülmektedir. Bu yönüyle (4)’teki değerlendirmeyi gerçekleştiren birey, *Anadolu insanı* olgusu ile çatışmaya girerek çağdaşlık ideolojisi çerçevesinde plaza değişkesini değerlendirmektedir. Değerlendirmeyi yapan birey, yarattığı çatışma bağlamında plaza değişkesine *Anadolu insanı* gözünden bakmakta ve bu bakışı eleştirmektedir. Başka bir deyişle, (4)’te yer alan tanım, plaza değişkesinin *Anadolu insanı* bakış açısı tarafından

⁷ Türkiye bağlamında ortaya çıkan *ciks* adlandırması, dünyada da neoliberal tüketim alışkanlıklarının benimsenmeye başladığı 1980’lerde ABD’de *hippie* alt kültürü ile bir zıtlık yaratmak için yaratılan *yuppie* (Genç Şehirli Profesyonel Kişi) (İng. Young Urban Professional Person) adlandırmasının devamıdır (Kozanoğlu 1993). Hanson (2010), *yuppie* alt kültürünü bencil, iyi maaşı olan ve karmaşık şehir yaşamının çekiciliğine kapılmış bencil bireyler olarak tanımlamaktadır.

özenti bir kullanım olarak değerlendirilmesine karşın *çağdaş dünyanın* bir gerekliliği olduğunu vurgulamaktadır.

(4)'teki değerlendirmeye ayrıntılı bakıldığında, plaza değişkesinin incelenen Ekşi Sözlük başlığı altındaki diğer tanımlarla benzer biçimde *özenti* ve *aptalca* bulunduğu ancak bu ifadenin hemen ardından “80’lerin arabesk modası” ifadesiyle bir zıtlık oluşturulduğu görülmektedir. Türkiye’de 1980’ler, kırsaldan kente göçün yoğun olduğu yıllardır. Bu süreçte Anadolu’nun pek çok bölgesinden büyük kentlere göçen bireyler, kent yaşamına ayak uydurmak ve kendilerini ifade etmek için sıklıkla arabesk müziğe yönelmişlerdir (Kıyar, 2018; Uzun, 2019). Bu ifade, değerlendirmeyi yapan bireyin *kırsal-kentli* ya da *tutucu-çağdaş* zıtlığını inşa ettiği ilk aşamayı oluşturmaktadır. Benzer biçimde, “tarhana mı yiyorsun?” ifadesiyle geleneksel Türk mutfağının kırsal ile ilişkili bağlamlarının içsel bir parçası olan *tarhana* sözcüğünün belirtselliğine başvurulmakta ve *kırsalda yaşayanların çağdaş yemek yeme pratiklerinden uzak olduğu* iması ile önceki inşa desteklenmektedir. Bir sonraki bölümde, değerlendirmeyi yapan birey *kamyoncu-balerin* zıtlığına yönelmekte ve çatışmayı sürdürmektedir. Bu açıdan *kamyoncu* sözcüğünün belirtselliği ile *kırsal*, *balerin* ile de *kentli* ya da *çağdaş* bağlamları vurgulanmaktadır. Değerlendirmenin son bölümünde ise *temiz Anadolu insanı* ifadesiyle önceki bölümlerde ifade edilen *80’lerin arabesk modası*, *tarhana* ve *kamyoncu* ifadeleri ilişkilendirilmekte ve çatışmanın adı açık biçimde ortaya konmaktadır. Bu durum göstermektedir ki (4)'teki değerlendirmeyi gerçekleştiren birey, plaza değişkesini günlük yaşamlarında kullananların *kırsalda yer alan* ya da *kentte yaşamına karşın kent yaşamına ayak uyduramayan* bireylerce olumsuzlandığını düşünmektedir. Bu yönüyle bu değerlendirme, çağdaşlık ideolojisi çerçevesinde plaza değişkesine yönelik sunulan bir yargıyı örneklemektedir.

Yukarıda sunulan örnekler, dil ideolojilerinin çoklu doğasını göstermesi açısından önemlidir. Bireylerin farklı ilgileri, belirli bir dile ya da dil değişkesine yönelik farklı toplumsal anlamları beslemektedir. Bu toplumsal anlamlar, bu dillerin ya da dil değişkelerinin farklı biçimlerde değerlendirilmesine yol açmaktadır. Dil ideolojilerinin çoklu doğasını tanımak, bu ideolojilerin olası çatışmalarını (Gal, 1992, 1993) ve hatta baskın ideolojilerin toplum içinde süregelen mücadelesi ile şekillenen tartışma ortamını (Blommaert, 1999; Bourdieu, 1977) anlamak açısından önemlidir. Örneğin Türkiye toplumsallığında görünür biçimde bulunan *eğitilmiş-eğitimsiz* (Örnek 3) ya da *kırsal-kentli* (Örnek 4) çatışmaları, baskın ideolojilerin toplumsal alanda var olan çatışmasının anlaşılması bakımından değerlidir.

Dil ideolojisinin üçüncü oluşum düzeyi, bireylerin dillere ya da dil değişkelerine yönelik farklı farkındalık düzeylerine sahip olmalarıdır. Başka bir deyişle, toplumsal alanda farklı konuşma biçimlerini fark eden bireyler, bu konuşma biçimlerini çeşitli ideolojik çerçevelere değerlendirir. Bu değerlendirmeye etki eden temel olgu ise bireylerin farklı toplumsal çıkarlarıdır. Aşağıdaki örneklerde (5-6) de görüldüğü gibi, plaza değişkesini olumsuz bir bakış açısıyla değerlendiren bireyler, bu değerlendirmeleri farklı farkındalık düzeylerinde gerçekleştirmektedir.

- (5) türkiye’deki ofise geldiğimde “türkçe’yi unuttuk mu lan” diye sorduran dil. kötü dublajlı bir filme benziyor. çevirisi de google translate’te yapılmış.
- (6) aslında herşey patronun kârının katmerlenmesi için yapıyor olmasına rağmen ücretli çalışanlar tarafından bol bol “biz”li cümleler kurulur.

örnek:

- bizim sektördeki farkımız falan fişman olmamızdan geliyor
- bu uygulamayı ilk gerçekleştiren biziz.
- falan dergisinin filan listesinin ilk bilmemkaçına giren tek türk firması biziz

vb

sanırsın ki patron ettiği her kuruş kârı kendi ile paylaşıyor ya da ilk krizde kendisini
işten çıkarmayacak.

(5)’te sunulan veri, plaza değişkesine yönelik olumsuz bir bakışı temsil etmektedir. Bu değerlendirmeden, metni yazan bireyin plaza değişkesinin kullanıldığı fiziksel bağlama benzer bir yurtdışı deneyimine sahip olduğu ve Türkiye’ye döndüğünde bu değişkeyi deneyimlediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, değerlendirme sahibinin plaza değişkesini kendi dil kimliğine ve günlük konuşma alışkanlıklarına aykırı bulduğu görülmektedir. Değerlendirmede yer alan, “Türkçeyi unuttuk mu”, “kötü dublajlı bir film” ve “çevirisi de Google Translate’te yapılmış” gibi ifadeler, dil ideolojisinin toplumsal belirtselliğini yansıtmaktadır.

“Türkçeyi unuttuk mu” ifadesi, dil ideolojisinin birinci aşaması ile örtüşür biçimde Türkiye’de dile yönelik sunulan baskın ideolojik çerçeveye işaret etmektedir. Bu değerlendirme, ölçünlü dil ideolojisi tarafından yönlendirilen bir yakınma geleneğini öne çıkarmaktadır. Bu yönelimle, (5)’teki değerlendirmeyi sunan birey, yakınma geleneğini “kötü dublajlı bir film” ve “çevirisi de Google Translate’te yapılmış” ifadeleriyle desteklemektedir. Bireyler, bir sinema eserine yapılan dublajın eserin birinci dilinin doğallığını bozduğunu düşünebilir. Başarısız ya da beklenenin altında kalan bir dublaj, izleyicilerin dublajı yapay ve zoraki bulmalarına neden olabilir. Bu açıdan “kötü dublajlı bir film” ifadesi, plaza değişkesinin doğallıktan uzak, yapay ve zoraki bir konuşma biçemi olduğunu vurgulamaktadır. “Çevirisi Google Translate’te yapılmış” ifadesi de Türkiye toplumsallığında ağ tabanlı çeviri araçlarına yönelik inşa edilen toplumsal anlamla ortak bir belirtsellik oluşturmaktadır. Google Translate gibi araçlar, büyük dil verilerini ve ileri düzey makine öğrenimi tekniklerini kullanarak metinleri bir dilden diğerine çevirir. Bununla birlikte bu araçlar, çevirinin doğruluğu konusunda son kullanıcı rolüne sahip olan dil kullanıcılarının değerlendirmelerini de toplar. Başka bir deyişle bu çeviri araçları, bireyin birincil çeviri kılıcısı olduğu araçlar değildir. Bu durum, Google Translate gibi genel ağ tabanlı çeviri araçlarının yaptığı çevirileri zaman zaman sosyal ağlarda eleştiri konusu da yapmaktadır. Bu bağlam ile (5)’teki değerlendirmeyi yapan birey, dil yeterliliği ve *doğru kullanım* vurgusu yapmaktadır. Başka bir deyişle bu değerlendirme, plaza dilinin dil yeterliliği açısından ciddi sorunlar barındırdığına işaret etmektedir.

(6)’da sunulan veri, (5)’e benzer biçimde olumsuz bir bakış açısını örneklemektedir. Ancak, (6)’daki veri, (5)’ten farklı olarak, ölçünlü dil ideolojisi tarafından yönlendirilen yakınma geleneğine değil, antikapitalist ideoloji tarafından güdülenen bir dil ideolojik pratiğe işaret etmesidir. Bu yönüyle (5) ve (6)’da sunulan veriler, bu değerlendirmeleri gerçekleştiren bireylerin farklı farkındalık düzeylerine sahip olduğunu göstermektedir. (6)’daki değerlendirmeyi yapan birey, plaza değişkesinin biçimsel özelliklerinden biri olan birinci çoğul kişi adılı *biz* birimine odaklanarak görüşünü sunmaktadır. Bu açıdan *biz* adılı, dil ideolojik ifadenin gerçekleştirilmesinde önemli bir belirtsellik oluşturmaktadır. Akademik alanyazın, birinci çoğul kişi adılının çeşitli bağlamlarda farklı anlamları gösterdiğine yönelik çalışmaları içermektedir. Bu çalışmalar, *biz* adılının gönderimin kapsayıcılığını belirleme (Harwood, 2007; Íñigo-Mora, 2004) ve topluluk ve bireysel kimlik inşasında (Dam, 2015) önemli işlevlere sahip olduğunu göstermektedir. (6)’daki değerlendirme, plaza değişkesinde kullanılan *biz* ifadesinin (“biz”li ifadeler), çalışanlar arasında aidiyet duygusunu oluşturmalarının yanı sıra, şirketlerin kârını artırmaya yönelik bir araç olarak kullanıldığını vurgulamaktadır. Başka bir deyişle değerlendirmeyi sunan birey, plaza değişkesini günlük yaşamında kullanan çalışanların

kendi çıkarlarını unutarak şirket sahiplerinin çıkarlarını savunduğunu ifade etmektedir. Değerlendirme, “sanırsın ki patron ettiği her kuruş kârı kendi ile paylaşıyor ya da ilk krizde kendisini işten çıkarmayacak” ifadesiyle de plaza değişkesi kullanımı ile çalışılan şirkete aidiyet duygusunu sergileyen bireylere yönelik bir gerçekçilik eleştirisi getirilmektedir. Bu ifade, plaza değişkesine yönelik değerlendirmeyi yapan bireyin kapitalizmin yarattığı eşitsizliklere vurgu yaptığını ve plaza değişkesine yönelik antikapitalist ideoloji tarafından güdülenen bir dil ideolojisi sergilediğini göstermektedir.

Bireyler dil ideolojilerini sergilerken toplumsal yapı ve konuşma biçimleri arasında bağlantı kurar. Bu bağlantı, dil ideolojisinin dördüncü oluşum düzeyine işaret etmektedir. Lopez ve Scott (2000), toplumsal yapıyı bireylerin birbirlerinin davranışları hakkında sahip oldukları beklentiyi tanımlayan ve onların sürekli ilişkilerini düzenleyen kültürel veya normatif kalıplar olarak tanımlamaktadır. Bu yönüyle toplumsal yapı, toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişkileri ve davranışları düzenler. Dil ideolojisi alanyazınına bakıldığında, Cannadine (1998), Milroy (1999) ve Gal (2006), bireylerin diller, dil değişkeleri ve konuşma biçimleri hakkında değerlendirmede bulunurken toplumsal yapının içsel bir ögesi olan toplumsal sınıflar üzerinden görüşlerini meşrulaştırdığını ifade eder. Yürütülen bu çalışmaların Sanayi Devrimini yaşamış ülkelerde gerçekleşen dil ideolojisi olgusuna odaklandığı düşünüldüğünde, buradaki toplumsal yapının sosyoekonomik düzeyi ile şekillenen toplumsal sınıfı ifade ettiği düşünülebilir. Çalışmanın verisine bakıldığında ise dil ideolojisinin dördüncü oluşum düzeyinin Türkiye bağlamında evrensel alanyazından farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu farklılık, Türkiye toplumsallığına sosyoekonomik düzeyden ziyade eğitim ile şekillenmektedir. Görülen bu farklılığın anlaşılabilmesi için aşağıda dört farklı değerlendirme (7-10) sunulmuştur. Bu çerçevede önce aşağıda sunulan veriler toplumsal-göstergesel açıdan çözümlenmiş, ardından da dil ideolojisi ile eğitim arasındaki bağlantıya ilişkin tartışma getirilmiştir.

- (7) dil ve edebiyat ile betimlenmesi, dil ve edebiyata hakaret olan, kelime ve kelimeler dizisi benzeri bir şeydir.
daha dahi anlamındaki de'yi ayrı yazamayan gerizekalılar plazamsı bir yerde çalışmaya başlayınca hemen “sabah bir meeting set edelim brainstorming yapalım” diye konuşmaya başlarlar. iyi de daha dün instagram fotoğrafının altına “sende tatil yapdın” yazdın görmüyor muyuz biz onu. çakma beyaz yakalıları sizi.
- (8) anaokulundan başlayarak öğretilmelidir.
bu ecdadın yavruuları, evlatlarımız eksik büyümesin.
ayrıca bakınız turkish
- (9) kırık Türkçe, soysuz kelimeler...
- (10) burda yazılanlardan anladığım kadarıyla osmanlıca gibi abuk bir dil.

Yukarıda sunulan verilere yönelik yapılabilecek en genel değerlendirme, bireylerin dil ideolojilerini sergilerken eğitime ilişkin toplumsal-göstergesel araçlara başvurduğudur. (7)'de yer alan “dil ve edebiyat”, “dahi anlamındaki de” ve “sende tatil yapdın” gibi ifadeler, bu değerlendirmeyi gerçekleştiren bireyin plaza değişkesi ile eğitim arasında belirtisel bir bağlantı kurduğunu göstermektedir. Değerlendirmenin hemen başında yer alan “dil ve edebiyat betimlemesi, dil ve edebiyata hakaret olan...” ifadesi, değerlendirmenin bulunduğu Ekşi Sözlük başlığına (Plaza Dili ve Edebiyatı) yönelik bir eleştiridir. Bu eleştirinin içeriğini, Ekşi Sözlük'te plaza değişkesi ile yan yana kullanılan *dil ve edebiyat* ifadesinin kötüye kullanımı oluşturmaktadır. *Dil ve edebiyat*, Türkiye'deki yükseköğretimde bilim alanı olarak sıklıkla kullanılan bir ifadedir. Üniversitelerdeki dil ve edebiyat bölümleri, belirli bir kültüre ve dile ilişkin üretilen metinlerin akademik açıdan çeşitli yöntemlerle ve kuramlarla ele alındığı bağlamlardır.

Bireylerin bu bağlamlarda dil ve edebiyat incelemesi yapması için yükseköğrenim düzeyinde öğrenim geçmişine sahip olması beklenmektedir. Her ne kadar Ekşi Sözlük’tе plaza değışkesine yönelik yapılan değerdendirmeler, *Plaza Dili ve Edebiyatı* başlığı altında Ekşi Sözlük bağlamında mizahi bir amaçla yer alsa da (7)’deki değerdendirmeyi sunan birey, plaza değışkesi ile yüksek öğrenim geçmişı gerektiren *dil ve edebiyat* ifadesinin yan yana kullanımını uygun bulmamaktadır. Benzer biçimde, “dahi anlamındaki de” ifadesi de bu değerdendirmede plaza değışkesi ve eğitim arasındaki bağlantıyı oluşturması bakımından önemlidir. (7)’deki değerdendirmeyi sunan birey, plaza değışkesini kullananların popüler kültürde önemli bir yazım kuralı olarak gösterilen *dahi anlamındaki de* ifadesiyle adlandırılan dilsel birimin yazımını “yanlış” uyguladıklarını öne sürmektedir.⁸ (7)’deki değerdendirmede yer alan “sende tatil yaptın” ifadesi, plaza değışkesi ile eğitim arasında kurulan belirtsel bağlantının başka bir örneğini oluşturmaktadır. Bu ifade, plaza değışkesine yönelik değerdendirmeyi sunan birey tarafından plaza değışkesini günlük yaşamında kullanan kişinin üretimi biçiminde aktarılmıştır. Bu yönüyle değerdendirmeyi gerçekleştiren birey, “sende tatil yaptın” ifadesinde yer alan iki farklı yazım yanlışını öne çıkararak plaza değışkesini günlük yaşamında kullanan bireylerin dilin yazım kurallarına dikkat etmediklerini öne sürmektedir. Son olarak, “çakma beyaz yakalılar” ifadesi de plaza değışkesini kullanan bireylerin sahip olduğu statüye yönelik getirilen bir eleştiriyi örneklemektedir. *Beyaz yakalı* ifadesi, ofis işlerinde çalışan, en az üniversite düzeyinde öğrenim geçmişine sahip olan ve sosyal statüsü gereği ofis ya da plaza ortamında bulunan kişiler için kullanılan bir kavramdır. *Çakma* sözcüğü ise *sahte*, *taklit* ya da *gerçek olmayan* anlamında kullanılmaktadır. Bu ifade ile plaza değışkesine yönelik değerdendirmesini sunan birey, plaza değışkesini kullananların belirli bir öğrenim geçmişine sahip olarak elde ettikleri statünün gerçekçi olmadığını ve bu bireylerin bu role uygun davranmadıklarına yönelik bir eleştiri getirmektedir.

(8)’de sunulan değerdendirme, eğitim belirtselliğini öne çıkararak plaza değışkesine yönelik alaycı ve iğneleyici bir betimleme içermektedir. Değerdendirmeyi gerçekleştiren birey, plaza değışkesinin kullanımını *eğitimsizlik* ile ilişkilendirmektedir. Değerdendirmede yer alan “anaokulu” ifadesi, betimlemenin eğitim belirtselliğini oluşturarak plaza değışkesini eğitim bağlamına sokmaktadır. Türkiye’deki resmi eğitimin ilk basamağı olan anaokulu, bireyleri eğitimin sonraki basamaklarına sosyal ve duygusal gelişim, temel eğitim becerileri ve eğitim ve öğrenme ortamının sağlanması açısından hazırlama işlevi taşımaktadır. Değerdendirmenin sonunda yer alan “Turkish” ifadesi de Türkçe ve İngilizce sözcüklerin İngilizce karşılıklarının kaynaştırılması ile oluşturulmuş bir kavram olup plaza değışkesi içinde yer alan Türkçe ve İngilizce yapıları ve sözcükleri öne çıkarmaktadır. Bu yönüyle (8)’deki değerdendirme, bireylerin Türkçe dil yeterliliğini elde edememiş olmalarının bir sonucu olarak günümüzde plaza değışkesinin toplumsal alanda görünür durumda bulunduğunu öne çıkarmaktadır.

⁸ Popüler kültürde “dahi anlamındaki de” olarak da bilinen bu dilsel birim, Türkçede *da* biçimcesi ile bağlaç ve söylem bağlayıcısı ve *-da* biçimcesi ile de kalma durumu belirticisidir. Bu biçimceler, belirli biçimbilimsel ve sesbilimsel kurallar çerçevesinde ardından geldiği sözcüğe bağlanıp bağlanmaması gözleminden hareketle toplumsal açıdan da anlamlılık barındırmaktadır. Bunun sonucunda bu birimler, toplumsal alanda *dahi anlamındaki de*, *de da eki* ve bağlaç olan *de* gibi anlamlandırmalara sahiptir. Yazım kurallarının popüler kültürde bir yansıması olarak bu biçimcelere yönelik farklı zamanlarda çeşitli ağ tabanlı uygulamalar da gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri için bkz. <https://dahianlamindaki.de>.

(9)'da yer alan değerlendirmede de önceki değerlendirmelerle benzer biçimde plaza değişkesine yönelik olumsuz bir tutum görülmektedir. (9)'daki değerlendirmeyi (7) ve (8)'den ayıran temel nokta, bu değerlendirmenin eğitim bağlamını dolaylı biçimde işaret etmesidir. Değerlendirmeyi gerçekleştiren birey, “kırık Türkçe” ifadesiyle Türkçenin “doğru” veya “düzgün” biçimde kullanılmadığını, “soysuz kelimeler” ifadesiyle de dilde yabancı etkilerin bulunduğunu sezdirmektedir. Bu tür ifadeler, dilin ölçünlüleştirilmesi ve koruma altına alınması gerektiği yönündeki ideolojileri yansıtmaları açısından önemlidir. “Kırık Türkçe” ve “soysuz kelimeler” ifadeleri, doğrudan eğitim belirtiselliği oluşturmamasına karşın dolaylı bir belirtisellik ortaya çıkarmaktadır. Şöyle ki, dilin “doğru” ya da “düzgün” kullanılmaması, dilin kullanımına ilişkin var olan kurallarla doğrudan ilişkilidir. Bu kuralların da öğrenim ile elde edildiği göz önünde bulundurulduğunda, (9)'daki değerlendirmeden “belirli bir öğrenim geçmişine sahip olmayan bireylerce kullanılan ve bunun sonucunda Türkçenin kurallarını içermeyen konuşma biçimi” anlamı ortaya çıkmaktadır.

Son olarak (10)'daki değerlendirme de (7) ve (8)'den farklı olarak eğitim ile doğrudan belirtisellik içermemektedir. Bu yönüyle (10)'daki değerlendirme, eğitim ile dolaylı bir belirtisellik oluşturmaktadır. Değerlendirmede yer alan “Osmanlıca” ve “abuk bir dil” ifadeleri, toplumsal-göstergesel açıdan anlamlılığa sahiptir. (9)'daki değerlendirmede yer alan “Turkish” ile benzer yönelimle kullanılan “Osmanlıca” ifadesi, plaza değişkesinin içinde yer alan Türkçe ve İngilizce yapılar ve sözcüklere işaret etmektedir. Osmanlı dönemine bakıldığında, dilbilimsel manzaranın farklı dil ve yazı sistemlerini içerdiği görülmektedir. Bu manzara içinde yer alan Türkçenin Osmanlıca değişkesi ise yazım ve sözlük açısından Türkçenin yanında Farsça ve Arapça öğeleri içermektedir. Değerlendirmede yer alan “abuk bir dil” ifadesi ise plaza değişkesinin karmaşıklığına ve anlaşılabilirliğine yönelik bir eleştiri oluşturmaktadır. Bu eleştiri ile değerlendirmeyi gerçekleştiren birey, dolaylı biçimde ölçünlü Türkçenin anlaşılır yapısını vurgulamaktadır.

Yukarıda sunulan çözümleme (7-10), Türkiye toplumsallığında dil ve eğitim arasındaki ilişkiye yönelik getirilecek bir tartışma ile daha anlaşılır olacaktır. Öncelikle, verilen bu örnekler göstermektedir ki dil kullanıcıları plaza değişkesine yönelik görüşlerini belirtirken eğitim ile şekillenen toplumsal yapıya doğrudan ya da dolaylı biçimde gönderimde bulunmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu durum evrensel alanyazındaki görünümünden oldukça farklıdır. Sanayi Devrimini deneyimleyen topluluklarda yürütülen çalışmalar, dil ideolojik yargıların çoğunlukla gelir düzeyi ile şekillenen toplumsal yapı üzerinden sunulduğuna işaret etmektedir (Cannadine, 1998; Gal, 2006; Milroy, 1999). Türkiye’de plaza değişkesine yönelik verilen dil ideolojik yargılar ise gelir düzeyi üzerinden değil eğitim olgusu üzerinden gerçekleşmektedir. Bu gözlem, Türkiye toplumsallığında dilin sosyoekonomik düzeyden daha çok eğitim ile içsel bir örüntüye sahip olduğuna güçlü biçimde işaret etmektedir. Bu yönüyle dil ideolojisinin dördüncü oluşum düzeyinin birinci oluşum düzeyi ile sıkı bir bağlantıya sahip olduğu düşünülebilir.

Önceden de belirtildiği gibi erken Cumhuriyet döneminin kurucu ideolojisi, Dil Devrimini ulus kimliği inşasında önemli bir araç olarak kullanmıştır. Bu açıdan Dil Devrimi, daha kullanıcı dostu bir dil yaratmak ve toplumu oluşturan bireyler arasında iletişimi güçlendirmek gibi birincil amaçlarla birlikte yazım ve sözlüğe odaklanmıştır (Doğançay-Aktuna, 2004). Yazım alanında gerçekleştirilen yenilikler, Türkçeyi yabancı dil etkisinden çıkarma amacı taşıyarak Arap harflerinin yerine Latin harflerinin getirilmesini kapsamaktadır. Sözlükte gerçekleştirilen yenilikler ise dilde sadeleştirme amacı taşıyarak Arapça ve Farsça sözcüklerin yerine Anadolu değişkelerinde kullanılan

sözcüklerin kullanılmasını kapsamaktadır. Bu süreçte, dönemin yasa yapıcılarının temel amacı, çağın dönüşen iletişim gerekliliklerine ayak uydurur biçimde topluma yeni bir iletişim aracı sağlamak olmuştur (Doğançay-Aktuna, 1995). Dil alanında gerçekleştirilen bu düzenlemeler, eğitim alanındaki yenilik hareketleriyle desteklenmiştir. 1920’de Millî Eğitim Bakanlığının kurulması ve 1924’teki Tevhid-i Tedrisat Kanununun yürürlüğe konması, eğitim alanında gerçekleştirilen başlıca yenilikler olup dilde gerçekleştirilen yenilik hareketleriyle içsel bir ilişkiye sahiptir. Şöyle ki, erken Cumhuriyet döneminde dilde gerçekleştirilen yenilik hareketleri, yukarıda bahsedilen eğitim reformlarını takip etmiş ve eğitim sisteminin modernleştirilmesi, laikleştirilmesi ve birleştirilmesini amaçlamıştır (Karapehlivan, 2015, 2019; Reed, 1988; Toprak, 1981). Bununla ilgili olarak dildeki yenilik hareketleri, eğitim sistemine bir öğretim dili sağlamakla kalmamış, ölçünlü dilin kullanıldığı bağlamları genişletmesi bakımından da önemli bir kılıcı olmuştur. Özellikle de Dil Devrimi sürecinde gerçekleştirilen yenilikler, TDK ile birlikte, Millî Eğitim Bakanlığının bürokratik işleyişinde söz sahibi olmuştur (Aytürk, 2008). Başka bir deyişle dilde ve eğitimde gerçekleştirilen yenilikler, erken Cumhuriyet döneminin eğitim seferberliğinde önemli bir işlev görmüştür.

Eğitimde gerçekleştirilen bu seferberlik hareketi, erken Cumhuriyet döneminde toplumsal yapı temelli ekonomi potansiyelinin işleyişinde de belirleyici olmuştur. Osmanlı döneminde toplumsal yapının bürokrasiye dayandığı düşünüldüğünde (Keyder, 2017; Mardin, 2017), eğitim alanında gerçekleştirilen seferberlik ile bürokrasi temelli toplumsal yapı eğitim temelli bir görünüme dönüşmüştür. Bu durum, günümüzde dil ideolojilerinin yansıtılmasında eğitim temelli bir toplumsal yapının görünürlüğe nasıl sahip olduğunu açıklamaları bakımından önemlidir.

Dil ideolojisinin beşinci oluşum düzeyi, bireylerin dile yönelik sunduğu görüşler ile birçok toplumsal ve kültürel kimliğin inşasını gerçekleştirdiğini belirtir. Bununla ilişkili olarak Lippi-Green (1997) ve Errington (2000), toplumsal alanda güç ile ilişkilendirilen ölçünlü dil ideolojisinin, dili ölçünlü kullanmayan bireyleri *eğitimsiz*, ölçünlü kullanan bireyleri de *eğitilmiş* olarak inşa ettiğini belirtir. Dilin ölçünlüleştirilmesi sürecinin politik ve ekonomik güdülerle gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, bu inşada önemli bir yer tutan öge, ölçünlü dile erişim sağlayan baskın gruplardır. Ölçünlü dile ve bu dilin kaynaklarına erişim sağlayan baskın gruplar, diğerlerinin ölçünlü dili “düzgün” kullanmamalarından hareketle, onları farklı kimliklerle inşa eder ve kendi dil kullanımlarını meşrulaştırır. Çalışmanın verisine bakıldığında, plaza değişkesine yönelik değerlendirmelerde bulunan bireylerin, plaza değişkesini günlük yaşamında kullanan bireyleri farklı kimliklerle adlandırdığı görülmektedir. Aşağıdaki örnekler (11-14), bu durumun çözümlenmesi ve tartışılmasında kullanılabilir.

- (11) bu dili kullanan insanlar çok net bir tanımla kültürsüzdür. anadilini hakir görür. bu dili kullanan insan kendisine itibar kazandırdığını düşündüğü dili bildiğini, anadilinin içine sokuşturarak gösterir. kendi çevresinde gerçekten de itibar görüyor olabilir bu şekilde; bu oluyor olabilir, evet. ama kesin olan başka bir şey var ki bunu o özendiği dili konuşan hakiki bir ingiliz ya da amerikalı gördüğü vakit onun gözünde 19. yüzyıl kölelerinden farksız bir imaj belirir. buna emin olabilirsiniz.
- (12) modernleşme sürecindeki kültür seviyesi düşük türklerin, kendi dillerinden utanmaları* ve kendilerini batıya* yakıştırmaları sonucu kullandıkları tarzanca diye tabir edebileceğimiz dil. bunu kullananlar zavallıdır gözümde. bildikleri birkaç ingilizce kelimeyi göstermek arzusuyla olur olmadık yerlere sıkıştırırlar. emperyalizmin acı sonuçlarından biridir.

- (13) cümlelerine ingilizce kelimeler serpiştirince profesyonel olduklarını sanan insancıkların yeni dili.

...

...

- (14) aşağılık kompleksi olan, kendi kültürünü bilmeyen, bilmediği için de eksik zanneden. utanması, arlanması olmayan cahil ama bunun farkında olmayan. anadiline saygı duymayan arapofillerin amerikan hayranı versiyonu tiplerdir. kendi şirketim olsa asla barındırmayacağım, bir toplantıda duysam rezil edeceğim tiplerdir. insansa azıcık gurur olur, benlik olur, ataya saygı olur. sorsan bunların hepsi atatürkçüdür, atatürk bu iğrençliklerden dili arındırmak için tdk'yı kurmuş bu sözüm ona atatürkçüler ise anadillerini en hızlı nasıl terkederiz kafasında. tek amaç ise etrafa caka satmak, yurt dışında yaptığı yüksek lisansı çevreye yansıtmak. çünkü beyni yok, çünkü düşünmüyor, oysa sadece iki saniye düşünse tüm sözcüklerin türkçe karşılığını bulacak, ve eminim patronundan ya da müdüründen takdir görecektir.

Yukarıdaki verilere genel çerçevede bakıldığında, plaza değişkesi kullanımına yönelik değerlendirmelerini sunan bireylerin, bu değişkeyi günlük yaşamında benimseyen bireylere yönelik farklı toplumsal ve kültürel kimlikleri inşa ettikleri görülmektedir. Örneğin (11)'deki değerlendirmeyi sunan birey, İngilizce sözcüklerle Türkçe sözcükleri bir arada kullananları “kültürsüz” olarak adlandırmaktadır. Bu durum, dilin kültürel bir değer olarak görüldüğü ve belirli bir dil kullanımı dışındaki kullanımların kültürel bir eksiklik olarak algılandığını göstermektedir. Bu açıdan (11)'deki değerlendirme, bireylerin anadillerini kullanırken yabancı bir dilin etkisini içermesini kültürel bir kimliğin zayıflaması olarak yorumlamaktadır. Değerlendirmeyi sunan birey, İngilizcenin modern dünyada sosyal statü ve saygınlık kazandırma aracına dönüşmesine vurgu yaparak bu statü ve saygınlığın İngilizce konuşan bireylerce alay konusu yapılabileceğini de ifade etmektedir. Bu noktada değerlendirmeyi yapan birey, dil kullanımı üzerinden gerçekleşen hiyerarşiyi ima ederek, İngilizceyi “düzgün” kullanamayanların 19. yüzyılda “köle” olarak aşağılandığı savından hareketle plaza değişkesini kullananları benzer bir kimlikle adlandırmaktadır.

Veri (12), plaza değişkesini kullanan bireyleri, Batı'ya özgü dilsel ve kültürel pratikleri benimsedikleri görüşünden hareketle kültürel olarak yetersiz olduğunu sezdirmektedir. Başka bir deyişle (12)'deki değerlendirmeyi gerçekleştiren birey, Batı kültürüne öykünmeyi olumsuz bir nitelik olarak görmekte ve bu yönelimle plaza değişkesini kullananları (11)'deki adlandırmaya benzer biçimde “kültürsüz” kimliğiyle inşa etmektedir. Değerlendirmede yer alan “tarzanca” ifadesi, sahip olduğu toplumsal belirtisellik çerçevesinde bireylerin iki farklı dile ilişkin sözvarlığını karıştırarak iletişimi gerçekleştirmelerini ifade eder. Bu ifadeyi değerlendirmesinde kullanan birey, plaza değişkesinde bir arada yer alan Türkçe ve İngilizce sözcükleri eleştirmektedir. Bu açıdan (12)'deki değerlendirme, bir dilin *saf* ya da *özgün* biçimde kullanılmasının ideal olduğunu öne sürerek yabancı sözcüklerin anadilinde yer almasını kültürel bir yozlaşma olarak değerlendirmektedir. Son olarak (12)'de sunulan değerlendirme, plaza değişkesini “emperyalizmin acı sonuçlarından biri” olarak adlandırmaktadır. Değerlendirmeyi yapan birey, emperyalizmin sadece toprakların değil, aynı zamanda dilin ve kültürlerin de işgali anlamına geldiğini sezdirmektedir.

(13)'teki değerlendirme, plaza değişkesini günlük yaşamında kullanan bireyleri küçümseyerek “insancıklar” biçiminde adlandırmaktadır. Bu adlandırma, dil kullanımının bir eleştiri veya alay konusu olabileceğini ve belirli dilsel pratiklerin

toplumsal olarak kabul edilebilir veya edilemez olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Bununla birlikte bu değerlendirme, dilin ölçünlü kullanımının önemini de vurgulamaktadır. Değerlendirmede yer alan “cümlelere İngilizce kelimeler serpiştirme” ifadesi, plaza değişkesinde yer alan Türkçe ve İngilizce sözcüklerin bir arada kullanımını ifade etmektedir. Kod karıştırma kavramıyla ifade edilen bu durum, genellikle çok dilli toplumlarda bireylerin birden fazla dili bir arada kullanma eğilimine işaret eden genel bir gözlemdir. Bu durum, kod karıştırmayı günlük yaşamında dilsel bir pratik olarak benimseyen bireylerin kimlik ifadesinin bir parçası olarak kullanılabilmekte ve dilsel esneklik çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. (13)’teki değerlendirme ise bu durumu bir kimlik krizi veya yetersizlik olarak değerlendirmektedir.

Son olarak (14)’teki değerlendirme, plaza değişkesini kullanan bireyleri kültürel ve ulus kimlik algısı çerçevesinde inşa etmektedir. Bu değerlendirmede öne çıkan kimlik inşası “cahil” adlandırması çerçevesinde gerçekleşmektedir. Değerlendirmeyi sunan birey, “kendi kültürünü bilmeyen” ifadesiyle, önceki veriler ile benzer biçimde, plaza değişkesi kullananların Türk kültürüne *yeterince* bağlı olmadığını sezdirmektedir. Bu açıdan değerlendirme, ulusal kimlik ve kültürel mirasın konuşma ile korunduğunu ima etmekte ve dilin bu kimliklerin bir parçası olduğunu öne sürmektedir. (14)’teki değerlendirmeyi sunan birey, günümüz Türkçesinin tarihsel sürecine “Atatürk” ifadesiyle vurgu yaparak plaza değişkesi kullananların kendilerini “Atatürkçü” olarak tanıtmalarına karşın Atatürk’ün Türkçeye yönelik gerçekleştirdiği reform hareketlerini takip etmediklerini belirtmektedir. Son olarak, değerlendirmede yer alan “Arapofili” ve “Amerikancı” ifadeleri de plaza değişkesi kullananlara yönelik inşa edilen kimlikler için bağlam oluşturmaktadır. Değerlendirmede yer alan “Arapofili” ifadesi, belirli bir dönemde Arap kültürüne yönelik sempatiyi ifade ederken “Amerikancı” ifadesi, benzer yönelimle, Amerikan kültürüne yönelik bir hayranlığı göstermektedir. Her iki yönelime de eleştirel bir tutum takınan (14)’teki değerlendirme, plaza değişkesini kullananları *özenti* adlandırmasıyla inşa ederken Türkiye’de plaza değişkesine yönelik inşa edilen bu kimlikte Batı’ya yönelik bir hayranlıkla beraber Doğu’ya yönelik bir mesafeyi vurgulamaktadır.

Yukarıdaki örneklerde dikkat çeken en önemli gözlemlerden biri, bireylerin değerlendirmeleri sırasında plaza değişkesini benimseyenleri “kültürsüz”, “özenti” ve “cahil” gibi adlandırmalarla inşa ederken kendilerini de “kültürlü”, “özüne bağlı” ve “eğitilmiş” adlandırmalarıyla inşa ettiğidir. Bu yönüyle kimlik, tek yönlü inşa edilen bir olgu olmaktan öte söylemsel bağlamda karşılıklı bir ilişkiye sahiptir (Bamberg, De Fina ve Schiffrin, 2011). Başka bir deyişle bireyler, ötekini inşa ederken ötekinin farklılıklarından yola çıkarak kendine biçtiği benzer niteliklerle kendini de inşa eder (Bucholtz ve Hall, 2004).

Dil ideolojisinin beşinci oluşum düzeyi, incelenen veri bağlamında, birinci ve dördüncü oluşum düzeyleriyle bağlantılıdır. Dil ideolojisinin birinci oluşum düzeyinde, toplumsal alanda baskın olan bir toplumsal veya kültürel grubun dili ve söylemi kontrol etme yetisine sahip olduğu görülmektedir. Bu baskın grup, dilsel kaynaklara erişim sağlaması ve bu kaynakları kolaylıkla tüketebilmesi bakımından dile yönelik “iyi”, “kötü” ve “uygun” gibi ifadeleri dolaşıma sokabilmektedir. Aynı baskın grup, dile yönelik getirilen görüşlerde kendi politik-ekonomik amaçlarını gözeterek dil kullanımı ile toplumsal yapı arasında bağlantı kurmaktadır. Böylece, baskın grup, ölçünlü dili kullanarak, kendini “iyi” ve “uygun” dil kullanıcısı olarak gösterir. Öte yandan, bu grup,

ötekinin dil kullanımını eleştirerek, onları “eğitimsiz”, “cahil” ya da “kültürsüz” gibi olumsuz kimliklerle sunmaktadır.

Erken Cumhuriyet döneminde gerçekleşen dilde yenilik hareketleri, bir ulusal kimlik inşası aracı işlevine sahiptir (Yüce, 2019). İnşa edilen ve “eğitimli”, “başarılı”, “laik” ve “modern” gibi nitelikleri varlığında barındıran bu kimlik, Cumhuriyet ideallerini benimseyen bireylerin toplumsal alandaki görünürlüğünde önemli bir araç olmuştur. Bu gözlem yukarıda sunulan veriler bağlamında değerlendirildiğinde, plaza değişkesini günlük yaşamında kullanan bireyleri “kültürsüz”, “özenli” ve cahil” gibi adlandırmalarla inşa eden bireyler, bu inşayı “kültürlü olmak”, “özüne bağlı olmak” ve “eğitimli olmak” gibi bağlamlar üzerinden gerçekleştirmektedirler. Bu bağlamlar, erken Cumhuriyet döneminde dilde ve eğitimde gerçekleştirilen reform hareketlerinin bir sonucu olarak inşa edilen ulusal kimliğin dil ideolojik yansımasıdır. Ortaya çıkan bu toplumsal bağlamı somutlaştırmak için sosyal ağ platformlarında Türkçeyi “düzgün” kullanmadığı düşünülen birine yönelik yapılan yorumlar göz önüne getirilebilir. Böyle bir bağlamda dil kullanıcılarının yazım kurallarına yönelik hata yapan bireyleri “eğitimsiz” ve “özensiz” biçiminde yargılamaları günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Dili “düzgün” kullanmayan birine yönelik “eğitimsiz” ve “özensiz” adlandırmasını gerçekleştiren bir birey, *öteki* olarak nitelediği bu kişiyi sadece “eğitimsiz” ve “özensiz” olarak adlandırmamakta, aynı zamanda kendini “eğitimli” ve “özenli” olarak göstererek “Cumhuriyet’in kurucu değerlerine bağlı birey” inşasını gerçekleştirmektedir (Yağlı, 2024).

Bu bölümde sunulan çözümleme, plaza değişkesine yönelik gerçekleşen dil ideolojik yargıların, toplumsal alanda baskın olan grubun söylem algısını yansıttığının yanı sıra, sadece olumsuz ve tek yönlü olmadığını göstermektedir. Plaza değişkesine yönelik sergilenen dil ideolojik yargılar, toplumdaki bireylerin toplumsal deneyimleri doğrultusunda çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, toplumsal alanda baskın olan grup plaza değişkesini olumsuz anlamlarla değerlendirirken, diğer bireyler bu değişkeyi olumlu anlamlarla da değerlendirebilmektedir. Ancak, bu farklı yargılara sahip bireylerin farkındalık düzeyleri de değişkenlik göstermektedir. Örneğin, plaza değişkesine yönelik olumsuz tutumlar, sadece bu değişkenin ölçünlü dilin dışında kalan bir konuşma biçimi olmasından değil, aynı zamanda bu değişke içindeki belirli dilsel unsurların rahatsız edici bulunmasından veya plazalar olarak bilinen ortamları yaratan kapitalist ideolojiye karşı olmaktan kaynaklanabilir. Bu gözlem, dil ideolojilerinin tekdüze bir çerçeveden değil, daha karmaşık ve çok yönlü bir değerlendirme bütününden oluştuğunu vurgulaması açısından önemlidir.

Sonuç

Bu çalışma, bireylerin plaza değişkesine yönelik yaptığı değerlendirmelerde yer alan dil ideolojilerine odaklanmıştır. Bu bakımdan çalışma, Ekşi Sözlük’te *plaza dili ve edebiyatı* başlığı altında bireylerin plaza değişkesine yönelik getirdiği tanımlara yönelmiş ve bu tanımlara toplumsal-göstergesel bir çözümleme getirmiştir. Getirilen bu çözümleme ise Kroskrity (2005) tarafından kuramsallaştırılan dil ideolojisinin beş oluşum düzeyi çerçevesinde tartışılmıştır.

Çalışma, plaza değişkesi bağlamında gerçekleşen dil ideolojilerinin birinci, dördüncü ve beşinci oluşum düzeyi açısından içsel bir örüntü oluşturduğunu değerlendirmektedir. Toplumsal alanda baskın grupların söylem algısı çerçevesinde şekillenen birinci düzey, plaza değişkesine yönelik olumsuz değerlendirmeleri ortaya çıkarmaktadır. Bu değerlendirmeler, plaza değişkesinin kullanımına bağlı olarak bir yakınma geleneği oluşturmaktadır. Bu bağlamda bireyler, plaza değişkesinin kullanımını *kültür erozyonu* olarak görmekte ve bu değişkeyi *yapmacık* olarak nitelemektedir. Bireylerin dil ideolojik

düşüncelerini sergilerken dil kullanımı ve toplumsal yapı arasında bağlantı kurduğunu ifade eden dördüncü oluşum düzeyi, Türkiye toplumsal yapısında *eğitim* bağlamında anlamlandırılmaktadır. Bu yönüyle çalışma, Türkiye bağlamında plaza değişkesine yönelik dil ideolojik söylemleri ortaya koyan bireylerin toplumsal yapının önemli bir parçası olarak eğitim olgusunu gördüğünü bulgulamaktadır. Bu durum, *eğitimsiz* olarak adlandırılan bireylerin *kültür erozyonuna uğramış* olduğunu ve *yapmacık* olarak değerlendirilen plaza değişkesini kullandığı anlamını ortaya çıkarmaktadır. Son olarak, dil ideolojik yargıların toplumsal kimlikleri inşa etme aracı olarak kullanılması dil ideolojisinin beşinci oluşum düzeyini göstermektedir. Bu oluşum düzeyinde, baskın grup birinci ve dördüncü oluşum düzeylerinde inşa edilen anlamları takip ederek plaza değişkesini günlük yaşamlarında kullananları *kültürsüz*, *özenti* ve *cahil* gibi kimliklerle tanımlamaktadır. Başka bir deyişle, baskın grup tarafından *eğitimsiz* olarak adlandırılan bireyler, *kültür erozyonuna uğramış* olmanın bir sonucu olarak *yapmacık* bir değişkeyi kullanmakta ve böylelikle *kültürsüz*, *özenti* ve *cahil* gibi kimliklerle öne çıkarılmaktadır.

Çalışma, plaza değişkesine yönelik sergilenen dil ideolojilerinin tek yönlü gerçekleşmediğini bulgulamıştır. Plaza değişkesi bağlamında ortaya çıkan dil ideolojileri her ne kadar bu değişkeyi olumsuz anlamlarla değerlendirir de bu ideolojilerin bireyden bireye farklılık gösteren çoklu bir doğası bulunmaktadır. Bu çokluluğun kaynağı, bireylerin farklı deneyimleri ve politik-ekonomik amaçlarıdır. Bu durumda, plaza değişkesine yönelik sergilenen dil ideolojilerinin tamamının bu değişkeyi olumsuz anlamlarla inşa ettiğini söylemek olanaksızdır. Bireyler, farklı deneyimlerinin bir sonucu olarak plaza değişkesini *çağın gerekliliği* ya da *günümüzün gerçeği* olarak da değerlendirmektedir. Bununla birlikte, plaza değişkesine yönelik getirilen olumsuz değerlendirmeler de kendi içinde bireylerin çeşitli deneyimleri doğrultusunda farklılık göstermektedir. Plaza değişkesini olumsuzlayan dil ideolojileri, bu değişkeyi erken Cumhuriyet dönemindeki reform hareketleri ile ilişkili ideolojik bakış açısıyla değerlendirdiği gibi antikapitalist bir ideolojik bakışla da değerlendirebilmektedir. Buradan çıkarılabilecek en önemli sonuç, dil ideolojilerinin tek yönlü gerçekleşmediği ve toplumsal alanda bireylerin sosyokültürel deneyimleri ile çeşitlenen oldukça karmaşık bir olgu olduğudur.

Kaynakça

- Aytürk, İ. (2008). The first episode of Language Reform in Republican Turkey: The Language Council from 1926 to 1931. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 18(3), 275-293. <https://doi.org/10.1017/S1356186308008511>
- Bamberg, M., De Fina, A., ve Schiffrin, D. (2011). Discourse and identity construction. S. J. Schwartz, K. Luyckx, ve V. L. Vignoles (Yay. haz.), *Handbook of identity theory and research* içinde (ss. 177-199). Springer.
- Blommaert, J. (2005). *Discourse: A critical introduction*. Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice* (R. Nice, Çev.). Cambridge University Press.
- Bucholtz, M., ve Hall, K. (2004). Language and identity. A. Duranti (Yay. haz.), *A companion to linguistic anthropology* içinde (ss. 369-394). Blackwell.
- Bucholtz, M., ve Hall, K. (2005). Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(4-5), 585-614. <https://doi.org/10.1177/1461445605054407>

- Cannadine, D. (1998). *Class in Britain*. Palgrave.
- Cavanaugh, J. R. (2020). Language ideology revisited. *International Journal of Sociology of Language*, 263, 51-57. <https://doi.org/10.1515/ijsl-2020-2082>
- Cüceloğlu, D., ve Slobin, D. (1980). Effects of Turkish Language Reform on person perception. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 11(3), 297-326. <https://doi.org/10.1177/0022022180113005>
- Çavuşoğlu, Ç. (2019). Standard language ideologies: the case of Cypriot Turkish in Turkish schools in London. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 42(9), 811–826. <https://doi.org/10.1080/01434632.2019.1687711>
- Çokol, E. (2020). Kuşak çatışmaları ekseninde Z kuşağının dili. *International Journal of Language Education and Teaching*, 8(2), 404-419. <https://doi.org/10.29228/ijlet.43454>
- Çolak, Y. (2004). Language policy and official ideology in early Republican Turkey. *Middle Eastern Studies*, 40(6), 67-91. <https://doi.org/10.1080/0026320042000282883>
- Dam, L. (2015). The functionality of personal pronouns in constructions of communities. *Globe: A Journal of Language, Culture and Communication*, 1, 31-42. <https://doi.org/10.5278/ojs.globe.v1i0.715>
- Doğançay-Aktuna, S. (1995). An evaluation of the Turkish Language Reform after 60 years. *Language Problems and Language Planning*, 19(3), 221-249. <https://doi.org/10.1075/lplp.19.3.01dog>
- Doğançay-Aktuna, S. (2004). Language planning in Turkey: Yesterday and today. *International Journal of the Sociology of Language*, 2004(165), 5-32. <https://doi.org/10.1515/ijsl.2004.008>
- Eckert, P. (2008). Variation and the indexical field. *Journal of Sociolinguistics*, 12, 453-476. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2008.00374.x>
- Erdilek, A. (2008). Internationalization of Turkish MNEs. *Journal of Management Development*, 27, 744-760. <https://doi.org/10.1108/02621710810883634>
- Erdoğan-Öztürk, Y., ve Sağın-Şimşek, Ç. (2023). Language ideologies and stancetaking in refugee identity negotiations: exploring multilingual refugees' narratives of language use in Turkey. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 1-15. <https://doi.org/10.1080/01434632.2023.2216662>
- Erdoğan-Öztürk, Y. (2024). Exploring the intersections of language ideologies and affect: The case of multilingual 'returnee' women in Turkey. *European Journal of Applied Linguistics*, 12,(1), 2024, 117-142. <https://doi.org/10.1515/eujal-2023-0050>
- Errington, J. (1998). *Shifting languages: Interaction and identity in Javanese Indonesian*. Cambridge University Press.
- Errington, J. (2000). Indonesian('s) authority. P. V. Kroskrity (Yay. haz.), *Regimes of language içinde* (ss. 205-227). School of American Research Press.
- Emlak Ansiklopedisi (t.y.). Plaza nedir? 15 Ocak 2024 tarihinde <http://emlakansiklopedisi.com/wiki/plaza-nedir> adresinden erişildi.
- Gal, S. (1992). Multiplicity and contention among ideologies. *Pragmatics*, 2(3), 445-450. <https://doi.org/10.1075/prag.2.3.08gal>

- Gal, S. (1993). Diversity and contestation in linguistic ideologies: German speakers in Hungary. *Language in Society*, 22(3), 337-359. <https://doi.org/10.1017/S0047404500017279>
- Gal, S. (2006). Migration, minorities and multilingualism: Language ideologies in Europe. C. Mar-Molinero ve P. Stevenson (Yay. haz.), *Language ideologies, policies and practices – Language and globalization* içinde (ss. 13-27). Springer.
- Gürsoy Ulusoy, Ş. (2018). Mekansız zamanlar zamansız mekanlar arasındaki plaza çalışanı beyaz yaka'lar. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 241-261. <https://doi.org/10.21733/ibad.381779>
- Hakkoymaz, S., ve Uygun, N. (2022). Akademik personelin plaza dilini kullanım durumunun incelenmesi: Küreselleşmenin dile yansıması. *Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 217-224.
- Hanson, V. D. (2010, 13 Ağustos). Obama: Figthing the yuppie factor. *National Review*. <https://www.nationalreview.com/2010/08/obama-fighting-yuppie-factor-victor-davis-hanson/>
- Harwood, N. (2007). Political scientists on the functions of personal pronouns in their writing: An interview-based study of ‘I’ and ‘we’. *Text & Talk*, 27(1), 27-54. <https://doi.org/10.1515/TEXT.2007.002>
- Hill, J. H. (1998) “Today there is no respect”: Nostalgia, “respect,” and oppositional discourse in Mexicano (Nahuatl) language ideology. B. B. Schieffelin, K. A. Woolard, ve P. V. Kroskrity (Yay. haz.), *Language ideologies* içinde (ss. 68-86). Oxford University Press.
- İñigo-Mora, I. (2004). On the use of personal pronoun ‘we’ in communities. *Journal of Language and Politics*, 3(1), 27-52. <https://doi.org/10.1075/jlp.3.1.05ini>
- Irvine, J. T. (1989). When talk isn’t cheap: Language and political economy. *American Ethnologist*, 16, 248-267. <https://doi.org/10.1525/ae.1989.16.2.02a00040>
- Irvine, J. T., ve Gal, S. (2000). Language ideology and linguistic differentiation. P. V. Kroskrity (Yay. haz.), *Regimes of language* içinde (ss. 35-83). School of American Research Press.
- Jaffe, A. (1999). *Ideologies in action: Language politics on Corsica*. Mouton de Gruyter.
- Kana, F., Yağmır, Y., ve Elkıran, Y. M. (2017). Ortaöğretim öğrencilerinin sanal dünyalarının günlük hayatlarına yansımaları üzerine bir durum çalışması. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11(21), 59-71.
- Kantor, B. P. (2023). *The standard language ideology of Hebrew and Arabic grammarians of the Abbasid period*. Open Book Publishers.
- Karapehlivan, F. (2015). *Implications of the neoliberal restructuring of the state-education relationship for the right to education in Turkey*. (Doktora tezi). University of Essex.
- Karapehlivan, F. (2019, 1 Kasım). Constructing a “new Turkey” through education. *Heinrich Böll Stiftung*. <https://tr.boell.org/en/2019/10/01/constructing-new-turkey-through-education>
- Keyder, Ç. (2017). *Türkiye’de devlet ve sınıflar* (21. bs.). İletişim Yayınları.
- Kıyar, N. (2018). Türk sanat ortamında 80’ler ve değişim sürecinin düşündürdükleri. *European Journal of Managerial Research*, 2(2), 39-55.

- Korkmaz, D. F. (2006). Çağdaş kentte halk bilimi ve yeni bir sosyal grup: Tikiler. *Milli Folklor*, 71, 28-33.
- Kozanoğlu, H. (1993). *Yuppieler ve bizim kuşak*. İletişim Yayınları.
- Kroskrity, P. V. (1998). Arizona Tewa Kiva speech as a manifestation of a dominant language ideology. B. B. Schieffelin, K. A. Woolard, and P. V. Kroskrity (Yay. haz.), *Language Ideologies* içinde (ss. 103–122). Oxford University Press.
- Kroskrity, P. V. (2005). Language ideologies. A. Duranti (Yay. haz.), *A companion to linguistic anthropology* içinde (ss. 496-517). Wiley.
- Kramer, H. (1996). The EU-Turkey customs union: Economic integration amidst political turmoil. *Mediterranean Politics*, 1(1), 60-75. <https://doi.org/10.1080/13629399608414567>
- Lewis, G. (1999). *Turkish language reform: A catastrophic success*. Oxford University Press.
- Lippi-Green, R. (1997). *English with an accent: Language, ideology, and discrimination in the United States*. Routledge.
- Lüküslü, D. (2005). 1960’lardan 2000’lere gençlik tipleri: Maddecî, başarılı, manager tipten yuppie’ye tiki’ye. *Birikim Dergisi*, 196, 30-36.
- Lytra, V. (2015). Language and language ideologies among Turkish-speaking young people in Athens and London. J. Nortier, ve B. A. Svendsen (Yay. haz.), *Language, Youth and Identity in the 21st Century: Linguistic Practices across Urban Spaces* içinde (ss. 183-204). Cambridge University Press.
- Lytra, V. vd. (2008). Language practices, language ideologies and identity construction in London Turkish complementary schools. V. Lytra ve J. N. Jorgensen (Yay. haz.), *Multilingualism and Identities across Contexts: Cross-disciplinary Perspectives on Turkish-speaking Youth in Europe* içinde (ss. 15-43). University of Copenhagen Press.
- Mardin, Ş. (2017). *Türkiye’de toplum ve siyaset* (23. bs.). İletişim Yayınları.
- Milroy, J. (1999). The consequences of standardisation in descriptive linguistics. T. Bex ve R. J. Watts (Yay. haz.), *Standard English: The widening debate* içinde (ss. 16-39). Routledge.
- Milroy, J. (2001). Language ideologies and the consequences of standardisation. *Journal of Sociolinguistics*, 5, 530-555. <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00163>
- Milroy, J., ve Milroy, L. (1999). *Authority in language: Investigating language prescription and standardisation*. Routledge.
- Mogan, S. (2014). *Beyaz yalaka*. Okuyan Us Yayınları.
- Özmen, Z. (2015). Bir toplumsal tip: Plaza “i”nsanı. *Sosyologca*, 5(10). 251-266.
- Peirce, C. S. (1932). *The collected papers of Charles Sanders Peirce: Elements of logic – Vol. II*. Harvard University Press.
- Piller, I. (2015). Language ideologies. K. Tracy, C. Ilie, ve T. Sandel (Yay. haz.), *The international encyclopedia of language and social interaction* içinde (ss. 1-10). John Wiley & Sons.
- Reed, H. A. (1988). Islam and education in Turkey: Their roles in national development. *Turkish Studies Association Bulletin*, 12(1), 1-5. <https://www.jstor.org/stable/43384190>

- Romaine, S. (2007). Linguistic diversity and language standardization. M. Hellinger ve A. Pauwels (Yay. haz.), *Handbook of language and communication: Diversity and change* içinde (ss. 685-714). Mouton de Gruyter.
- Silverstein, M. (1976). Shifters, linguistic categories, and cultural description. K. Basso ve H. Selby (Yay. haz.), *Meaning in anthropology* içinde (ss. 11-55). University of New Mexico Press.
- Silverstein, M. (1979). Language structure and linguistic ideology. P. Clyne, W. Hanks, ve C. Hofbauer (Yay. haz.), *The elements* içinde (ss. 193-248). Chicago Linguistic Society.
- Silverstein, M. (1998). Contemporary transformations of local linguistic communities. *Annual Review of Anthropology*, 27, 401-426. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.27.1.401>
- Toprak, B. (1981). *Islam and political development in Turkey*. Brill.
- Uzun, N. B. (2019). Müzik ve kültür arasındaki ilişki bağlamında arabesk. *Sanat ve İnsan Dergisi*, 3(2), 1-6.
- Ün, S. (2019). *Plaza dili üzerine toplum dil bilimsel bir inceleme*. (Yüksek Lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Woolard, K. A. (1985). Language variation and cultural hegemony: Toward an integration of sociolinguistic and social theory. *American Ethnologist*, 2, 738-748. <https://doi.org/10.1525/ae.1985.12.4.02a00090>
- Woolard, K. A. (1989). *Double talk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford University Press.
- Woolard, K. A. (2020). Language ideology. J. Stanlaw (Yay. haz.), *The international encyclopedia of linguistic anthropology* içinde (ss. 1-21). John Wiley & Sons.
- Woolard, K. A., ve Schieffelin, B. B. (1994). Language ideology. *Annual Review of Anthropology*, 23, 55-82.
- Yağlı, E. (2019). *Değişkeci toplumdilbilim ve dil değişkenliği*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yağlı, E. (2024). Using the “proper one”: Language ideology in the context of Kemalism and neo-Ottomanism. *New Perspectives on Turkey*, 71, 186-204. <https://doi.org/10.1017/npt.2024.6>
- Yavan, N. (2010). The location choice of foreign direct investment within Turkey: An empirical analysis. *European Planning Studies*, 18(10), 1675-1705. <https://doi.org/10.1080/09654313.2010.504350>
- Yılmaz, H. (2011). Learning to read (again): The social experiences of Turkey’s 1928 Alphabet Reform. *International Journal of Middle East Studies*, 43(4), 677-697. <https://doi.org/10.1017/S0020743811000900>
- Yurtbaşı, M. (2017). Türkiye’de 2000-2017 döneminde oluşan veya yaygınlaşan yeni sözler (neolojizmler). *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 40, 491-562. <https://doi.org/10.16992/ASOS.12053>
- Yüce, C. B. (2019). Identity construction through language: The case of the Turkish Language Reform. *The Journal of the Multicultural Society*, 9(2), 100-117. <http://dx.doi.org/10.14431/omnes.2019.07.9.2.100>

- Zhang, Q. (2005). A Chinese yuppie in Beijing: Phonological variation and the construction of a new professional identity. *Language in Society*, 34(3), 431-466.
<https://doi.org/10.1017/S0047404505050153>
- Zürcher, E. J. (2004). *Turkey: A modern history*. J. B. Tauris.